

Crna Gora
Ministarstvo prosvjete

**STRATEGIJA ZA RAZVOJ I PODRŠKU
DAROVITIM UČENICIMA
(2015-2019)**

**sa Akcionim planom
(2015-2016)**

Prijedlog

Podgorica, decembar 2014. godine

SADRŽAJ

Uvod	5
1. Vodeće načelo Strategije.....	5
1.1 Opšti cilj Strategije.....	6
2. Polazne osnove za izradu Strategije za razvoj i podršku darovitim učenicima u Crnoj Gori	7
2.1 Međunarodna dokumenta	7
2.2 Crnogorski zakonodavni okvir	8
2.2.1 Osnovno obrazovanje.....	8
2.2.2 Gimnazije.....	8
2.2.3 Srednje stručno obrazovanje.....	9
3. Teorijske osnove.....	10
3.1 Ko su daroviti?	10
3.2 Modeli podsticanja darovitosti.....	12
3.3 Uloga škole u podsticanju darovitih učenika.....	13
3.4 Uloga roditelja u podsticanju darovitih učenika.....	14
3.5 Identifikacija darovitih.....	15
3.5.1 Testiranje kao oblik identifikacije darovitih učenika	15
3.5.2 Preporuka nastavnika kao oblik identifikacije darovitih učenika	15
3.5.3 Preporuka roditelja kao oblik identifikacije darovitih učenika	16
3.5.4 Nominacija od strane vršnjaka kao oblik identifikacije darovitih učenika	16
3.5.5 Samoprocjena kao oblik identifikacije darovitih učenika	16
3.5.6 Školske ocjene kao oblik identifikacije darovitih učenika	16
4. Analiza stanja.....	17
4.1 Podrška koju osnovna škola pruža darovitim učenicima.....	17
4.2 Podrška koju srednja škola pruža darovitim učenicima	18
4.3 Podrška koju umjetničke škole pružaju darovitim učenicima	19
4.3.1 Muzičke škole	19
4.3.2 Likovne škole	19
4.4 Materijalno-tehnički uslovi škola i udžbenici, kao uslov za rad sa darovitim učenicima	20
4.4.1 Materijalno-tehnički uslovi rada škola	20
4.4.2 Udžbenici	20
4.5 Profesionalni razvoj nastavnika	21
4.6 Takmičenja, projekti, sajmovi i drugi vidovi organizovanih aktivnosti za darovite učenike	21
4.6.1 Državno takmičenje u znanju za učenike osnovnih i srednjih škola.....	22
4.6.2 Takmičenja u znanju i vještinama za učenike srednjih stručnih škola	23

4.6.3	Promocija nauke	24
4.6.4	Promocija sporta	25
4.6.5	Projekti koji podržavaju rad sa darovitim učenicima	25
4.7	Oblici nagrađivanja uspješnih učenika	26
4.7.1	Nagrade za izuzetan opšti uspjeh učenika (Diploma “Luča”)	26
4.7.2	Stipendije za talentovane učenike.....	27
4.8	Rezultati međunarodnog testiranja (PISA)	28
5.	Specifični ciljevi Strategije	29
5.1	Razrada ciljeva Strategije razvoja i podrške darovitih učenika	30
	Literatura	40
	Akcioni plan (2015-2016)	42

SKRAĆENICE

MP	Ministarstvo prosvjete
MN	Ministarstvo nauke
MK	Ministarstvo kulture
MORT	Ministarstvo održivog razvoja i turizma
ZZŠ	Zavod za školstvo
CSO	Centar za stručno obrazovanje
IC	Ispitni centar Crne Gore
ZUNS	Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
„Sl. list CG“	„Službeni list Crne Gore“
„Sl. list RCG“	„Službeni list Republike Crne Gore“
PP služba	Pedagoško-psihološka služba
NVO	Nevladine organizacije
MEIS	Informacioni sistem obrazovanja Crne Gore (Montenegrin Education Information System)
IT	Informacione tehnologije
PISA	Program međunarodnog testiranja učenika (Programme for International Student Assessment)
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
EEC	JU Ekološki edukativni centar
EU	Evropska unija

UVOD

Zadatak svakog društva koje želi da bude međunarodno konkurentno je da svoje potencijale stavi u funkciju najboljih interesa darovite dece i da svoje obrazovane, darovite i kreativne ljude uvažava kao dragocjen nacionalni resurs. Ulaganje u razvoj darovitih i kreativnih pojedinaca najbolje je ulaganje sa stanovišta opšteg društvenog razvoja jedne zemlje. Ekonomske pozicije svake zemlje se sve više ostvaruju u sferi intelektualnih postignuća. Često su u prošlosti čak i najrazvijenije zemlje izlazile iz velikih kriza koristeći se kreativnošću i potencijalom najdarovitijih snaga.

U nastojanju Crne Gore da bude konkurentno društvo i prati savremene društvene, ekonomske, političke i kulturne tokove, neophodno je osmisliti školu u kojoj se blagovremeno prepoznaju, identifikuju i razvijaju stvaralački potencijali darovite dece. Daroviti učenici¹ imaju potencijal da, kada odrastu, budu predvodnici ili lideri, da pokreću i ubrzavaju razvoj u različitim oblastima društva. U eri ubrzane globalizacije potrebno je kontinuirano raditi na razvoju i podržavanju darovite dece i mladih.

Ova Strategija predstavlja doprinos daljem razvoju sistema vrijednosti, kao način da se jasno ukaže na značaj visoko sposobnih, darovitih i talentovanih učenika, na vrijednost učenja, posvećenosti i rada, što jeste doprinos razvoju društva u cjelini.

U tom cilju izrada ove Strategije čini polaznu osnovu za savremeniji, sveobuhvatniji, odgovorniji, stručno i naučno zasnovaniji pristup darovitim učenicima.

VODEĆE NAČELO STRATEGIJE

Osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje u Crnoj Gori mora se bazirati na visokokvalitetnim, diferenciranim i dostupnim uslugama, kako bi svako dijete nesmetano ostvarivalo razvojne potencijale i zagarantovana prava, naročito u dijelu svoje darovitosti, koje im obezbijeduje kvalitetan život i rad i odgovorno učešće u razvojnauke i društvenog napretka. Ova Strategija treba da podrži podsticajni ambijent u školi i pruži šansu da svako dijete razvije svoje mogućnosti ili izuzetne sposobnosti u punom potencijalu.

---

¹ Svi oblici u muškom rodu podrazumijevaju i oblike ženskog roda.

Strategija za razvoj i podršku darovitim učenicima u Crnoj Gori namijenjena je:

svim darovitim učenicima, da bi svako darovito dijete moglo da ostvari svoje pune razvojne potencijale, kao osnove kvalitetnog života i karijere;

roditeljima/starateljima učenika, da bi dobili podršku da aktivno učestvuju u obezbjeđenju optimalnog razvoja i kvalitetnog obrazovanja za svoju darovitu decu;

zaposlenima u osnovnim i srednjim školama, da stvaraju i stalno unapređuju ambijent za maksimalna postignuća svih, a posebno darovitih učenika u procesu nastave i učenja, te da se u tom cilju podrži proces kontinuiranog profesionalnog usavršavanja i razvoja nastavnika;

školi i institucijama sistema, da bi mogli da razviju i ostvare dugoročnu viziju kvalitetnog osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja u dijelu koji se odnosi na razvoj i podršku darovitoj deci;

lokalnoj zajednici i organizacijama civilnog društva, da bi na efektivniji način učestvovali u aktivnostima usmjerenim na darovite učenike;

kreatorsima i donosiocima odluka u oblasti politika čiji je cilj ostvarivanje evropske budućnosti Crne Gore, da bi stvarali uslove da daroviti učenici, u svom razvojnom potencijalu postanu nosioci promjena i društvenog napretka u cjelini.

Mjere predviđene ovom Strategijom su u skladu sa temeljnim načelom obrazovanja, načelom jednakosti u pristupu obrazovanju.

1.1 Opšti cilj Strategije

Stvaranje sistemskih uslova za kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje darovitih učenika u Crnoj Gori, što podrazumijeva da:

svi daroviti učenici ostvaruju svoje pune potencijale i razvijaju se kao jedinstvene ličnosti;

svi daroviti učenici imaju mogućnost da razviju svoje sposobnosti, interesovanja i talente i da nastave obrazovanje u skladu sa najvišim standardima, u cilju promocije cjeloživotnog učenja i razvoja nauke, umjetnosti, sporta i opšteg društvenog napretka;

svi daroviti učenici dobiju odgovarajuću podršku, odnosno, da svako dijete ima mogućnost da se njegove sposobnosti razvijaju u optimalnim uslovima i da bude prepoznato kao posebno i kao moguće veoma sposobno i darovito.

POLAZNE OSNOVE ZA IZRADU STRATEGIJE ZA RAZVOJ I PODRŠKU DAROVITIM UČENICIMA U CRNOJ GORI

Ustav Crne Gore (2007) garantuje detetu sva prava i slobode, primjereno njegovom uzrastu i zrelosti. Svako dijete ostvaruje pravo na školovanje pod jednakim uslovima, na posebnu zaštitu od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog oblika iskorišćavanja, diskriminacije ili zloupotrebe.

Reformu obrazovnog sistema Crna Gora je započela 2000. godine, a vizija obrazovanja, pravci i ciljevi strateškog razvoja definisani su u dokumentu *Knjiga promjena* (2001). Principi na kojima se bazira reforma osnovnog obrazovanja i vaspitanja su: princip obaveznosti, princip davanja prednosti kvalitetu obrazovanja u odnosu na kvantitet znanja, princip razvoja svih aspekata ličnosti, uspješan završetak osnovne škole i nastavak školovanja, princip saradnje učenik, nastavnik i roditelj, integracije i posebne brige za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama i princip autonomnosti nastavnika.²

Promjene u oblasti obrazovanja i vaspitanja, koje su počele školske 2004/2005. godine, regulisane su sljedećim zakonima: **Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju**,³ **Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju**,⁴ **Zakon o stručnom obrazovanju**,⁵ **Zakonom o gimnaziji**,⁶ **Zakonom o obrazovanju i vaspitanju dece sa posebnim obrazovnim potrebama**.⁷

Kako bi se obezbijedila efikasnija primjena i praćenje implementacije navedenih zakona, razvijeni su strateški dokumenti razvoja obrazovanja: **Strategija razvoja osnovnog obrazovanja i vaspitanja (2012-2017)**, **Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2015-2020)**, **Strategija inkluzivnog obrazovanja (2014-2018)**, **Nacionalna strategija cjeloživotne karijerne orijentacije (2011-2015)**, **Strategija za cjeloživotno preduzetničko učenje (2015-2019)**, **MEIS – projekat informacionog sistema u obrazovanju Crne Gore (2004)**.

2.1 Međunarodna dokumenta

Strategija razvoja i podrške darovitim učenicima kompatibilna je sa prihvaćenim međunarodnim dokumentima budući da Crna Gora kao članica Savjeta Evrope ima obavezu i pokazuje spremnost da aktivno promoviše i

---

² Knjiga promjena, 2001. godina.

³ „Službeni list RCG“, br. 64/02, 31/05, 49/07, „Sl. list Crne Gore“, br. 45/10, 45/11, 36/13 i 39/13.

⁴ „Službeni list RCG“, br. 64/02, 49/07 i „Sl. list Crne Gore“, br. 45/10 i 39/13.

⁵ „Službeni list RCG“, br. 64/02, 49/07 i „Sl. list Crne Gore“, br. 45/10 i 39/13.

⁶ „Službeni list RCG“, br. 64/02, 49/07 i „Sl. list Crne Gore“, br. 45/10 i 39/13.

⁷ „Službeni list RCG“, br. 80/4 i „Sl. list CG“, 45/10.

primjenjuje politiku i standarde obrazovanja i vaspitanja, koji su utemeljeni na brojnim dokumentima Ujedinjenih nacija i Evropske unije i drugim međunarodnim dokumentima koji su iz njih proistekli. Neki od značajnih dokumenata su:

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989), Svjetska deklaracija »Obrazovanje za sve« (1990), Dakarska deklaracija (2002), Milenijumski razvojni ciljevi Ujedinjenih nacija (2000), Svijet po mjeri djeteta (2002), Deklaracija iz Salamanke (1994), Zaključci kongresa UNESCO-a (1997), Uredba o obrazovanju darovite djece Savjeta Evrope (1994), Strateški okvir za evropsku saradnju u obrazovanju i osposobljavanju - ET 2020 (2009).

2.2 Crnogorski zakonodavni okvir

2.2.1 Osnovno obrazovanje

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju predviđeno je da je škola u obavezi da za nadarene učenike prilagodi metode i oblike rada i da im omogući uključivanje u dodatnu nastavu i druge oblike individualne i grupne pomoći, u skladu sa posebnim programom. Nastavnici su dužni da, pored norme časova, radi postizanja boljeg uspjeha u savladavanju obrazovnog programa, ostvare još dva časa neposrednog rada sa učenicima. Nadarena i talentovana djeca u crnogorskom zakonodavstvu nijesu, u terminološkom smislu, prepoznata kao kategorija djece sa posebnim obrazovnim potrebama.

Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju omogućeno je ubrzano napredovanje učenika (akceleracija). Akceleracija omogućava upis u školu prije navršetka šeste godine na prijedlog roditelja, a po odobrenju komisije škole; završetak dva razreda u toku iste školske godine za izuzetno sposobne učenike II i III ciklusa; upis u I razred srednje umjetničke škole nakon završenog VII razreda osnovne škole za umjetnički nadarene učenike, po odluci nastavničkog vijeća.

Osnovno umjetničko obrazovanje se može sticati u školama za osnovno umjetničko obrazovanje. Mogu ga sticati djeca koja imaju sklonosti za određene grane umjetnosti, a ispunjavaju uslove za upis u prvi razred osnovne umjetničke škole. Početak sticanja umjetničkog obrazovanja, način provjere sklonosti i uslovi upisa učenika utvrđuju se statutom škole, u skladu sa obrazovnim programom.

2.2.2 Gimnazije

Zakon o gimnaziji propisuje prilagođavanje ispunjavanja nastavnih obaveza: “Učeniku sportisti, odnosno učeniku koji se priprema za međunarodno takmičenje u znanju može se prilagoditi ispunjavanje nastavnih obaveza, na način koji odredi nastavničko vijeće.”

Brže napredovanje učenika u gimnaziji: Nastavničko vijeće može omogućiti kraći rok nadarenim učenicima za izvršavanje obaveza iz obrazovnog programa. Nastavnici, stručni saradnici i saradnici u nastavi dužni su da ovim učenicima pruže pomoć u pripremanju razrednih ispita, sugestijama za individualno savladavanje gradiva, upućivanjem na udžbenike, priručnike i drugu literaturu. Gimnazija je dužna da nadarenim učenicima omogući korišćenje kabineta, laboratorija, kao i povremeno prisustvovanje nastavi u odgovarajućem razredu.

Produžetak statusa redovnog učenika: Učeniku koji se paralelno obrazuje i učeniku sportisti koji ne napreduje ili ne ispuni obaveze iz obrazovnog programa iz opravdanog razloga, status redovnog učenika može se produžiti, ali najviše za dvije godine.

Odluku o produžetku statusa redovnog učenika donosi direktor gimnazije, na prijedlog nastavničkog vijeća.

2.2.3 Srednje stručno obrazovanje

Zakonom o stručnom obrazovanju propisano je Prilagođavanje nastavnih obaveza:

Učeniku koji se paralelno obrazuje, učeniku sportisti ili učeniku zbog izuzetnih ličnih, porodičnih i socijalnih prilika, koji ne završi obaveze iz obrazovnog programa iz opravdanih razloga, status redovnog učenika može se produžiti najviše za dvije godine.

Vanredno napredovanje učenika u srednjim stručnim školama:

Učenik koji u toku obrazovanja pokazuje izuzetne sposobnosti i ima odličan uspjeh može završiti dva razreda u toku jedne školske godine, i to: jedan razred redovnim pohađanjem nastave, a drugi polaganjem razrednog ispita na kraju nastavne godine.

Odluku o napredovanju učenika na prijedlog odjeljenskog starješine, donosi nastavničko vijeće škole.

Škola, nastavnici i poslodavac su dužni da učeniku pruže pomoć u pripremanju razrednog ispita davanjem uputstava za individualno savladavanje gradiva, upućivanjem na udžbenike, priručnike i drugu literaturu, korišćenjem kabineta, laboratorija, radionica, povremenim prisustvovanjem nastavi u narednom razredu i na drugi način.

Opštim aktom škole bliže se utvrđuje način napredovanja ovog učenika.

Srednje umjetničko obrazovanje omogućavaju likovne, muzičke i baletske škole.

U srednjoj umjetničkoj školi stiču se kvalifikacije nivoa srednjeg stručnog obrazovanja u trajanju od četiri godine.

Srednje umjetničko obrazovanje mogu sticati lica koja su završila osnovnu školu i koja imaju izraženu nadarenost i sklonost za likovno, muzičko, ili baletsko izražavanje.

Provjera nadarenosti i sklonosti vrši se u skladu sa obrazovnim programom.

TEORIJSKE OSNOVE

2.1 Ko su daroviti?

Postoji čitav niz definicija i teorijskih pristupa usmjerenih na opisivanje i razumijevanje ovog vrlo složenog pojma. Terminom *daroviti* najčešće se označavaju pojedinci sa visoko razvijenim sposobnostima. Pored ovog, u literaturi se srijeću i termini nadareni, talentovani i sl.

Prema jednoj od prvih definicija, darovita i talentovana đeca su ona koju identifikuju stručno kvalifikovane osobe na osnovu dječjih izuzetnih sposobnosti za postignuće visokog nivoa (Meriland, prema: Maksić, 2005). Đeca koja su sposobna za visoko postignuće su đeca koja pokazuju potencijalnu sposobnost u jednoj od sljedećih oblasti: opšte intelektualne sposobnosti (visoka inteligencija); posebne školske sposobnosti (visoka sposobnost u oblastima kao što su matematika, prirodne nauke, književnost, strani jezici); kreativno i produktivno mišljenje (visoke sposobnosti za otkrivanje novih, velikih ili brojnih ideja); sposobnost vođenja (visoka sposobnost angažovanja drugih osoba na postizanju zajedničkih ciljeva); vizuelne i izvođačke umjetnosti (veliki talenat za slikanje, vajanje, pozorište, igru, muziku i druge umjetnosti) i psihomotorne sposobnosti (visoka sposobnost u atletici, mehanici, ili drugim oblastima vještina koje traže finu i grubu motornu koordinaciju).

Jedan broj autora pod darovitošću podrazumijeva posjedovanje i korišćenje neuvježbanih i spontano izraženih prirodnih sposobnosti (potencijala, dara) u najmanje jednoj oblasti, a pod talentom označava superiorno vladanje sistemski razvijenim sposobnostima (ili vještinama) i znanjima u bar jednom polju ljudske djelatnosti.

Drugi pak autori smatraju da se radi o terminima koji imaju istovjetno značenje. "Darovitost, talentovanost, obdarenost je prirodna sposobnost koja pojedincu omogućava trajno visoke rezultate u raznim oblastima rada. Izražava se kroz visoke intelektualne sposobnosti izuzetno razvijene specijalne sposobnosti (muzičke, likovne, dramske i sl.)" (Damjanović, 2005).

Kako su daroviti, nadareni i talenti, termini koji se najčešće upotrebljavaju kada se govori o osobama sa izuzetnim sposobnostima i postignućima, kao i onima koji imaju predispozicije za visoka postignuća, u daljem tekstu će se koristiti termin *daroviti* kao sveobuhvatan.

Darovita đeca, u odnosu na ostalu decu prosječnih sposobnosti, posjeduju poseban sklop ličnosti. Razlike su više kvalitativne nego kvantitativne prirode, jer su ova đeca na određen način „drugačija od većine“. Taj njihov drugačiji, poseban, sklop osobina zahtijeva i posebne obrazovne, emocionalne, socijalne i druge potrebe. Najizraženije među njima su sljedeće:

- *Potreba za druženjem sa vršnjacima.* Darovita đeca su u svim ostalim područjima slična svojim vršnjacima sem u području svoje darovitosti. Oni imaju potrebu da budu prihvaćeni od svojih vršnjaka i da sa njima dijele svoja iskustva. U cilju socijalizacije važno je da daroviti nauče da žive sa manje darovitim od sebe.

- *Potreba za druženjem sa vršnjacima slično razvijenih sposobnosti.* Ovu potrebu je važno zadovoljiti zbog međusobnog podsticanja darovitih učenika, ali i zbog smanjenja osjećaja izolovanosti. Zbog naprednog jezičkog i saznanog razvoja daroviti traže društvo starije dece i odraslih, ali ih starija đeca naprednija u socijalnom razvoju često ne prihvataju. Ako darovito dijete stekne osjećaj da „nigdje ne pripada“, to može uticati i na njegovo samopouzdanje.

- *Potreba za radom i proširenim obrazovno-vaspitnim programom.* U praksi je moguće proširiti program u širinu, ali i u dubinu, ili stvoriti novi program prilagođen darovitim učenicima; obezbijediti mentorski rad sa ovom kategorijom dece i sl.

- *Potreba za samostalnošću u učenju.* Ovoj deci je neophodno obezbijediti uslove za samostalan rad i istraživanje.

- *Potreba za izazovima.* Pred darovite učenike treba postavljati zahtjeve u blizini krajnjih granica tzv. narednog razvoja u kojima oni mogu doživjeti uspjeh, ali i povremeni neuspjeh.

- *Potreba za učestvovanjem u proširenim programima* kojima se podstiče cjelokupan razvoj darovitih učenika, čime se oni štite od prebrze specijalizacije, koja može ugroziti razvoj njihove ličnosti ili nekih drugih sposobnosti.

Ukoliko porodica i školska sredina nedovoljno sarađuju na zadovoljenju ovih primarnih potreba darovite dece, može doći do zanemarivanja i neiskorišćavanja njihovih potencijala. Postoji mogućnost da će darovita đeca, ukoliko ovako budu tretirana u školi, postići rezultate ispod svojih sposobnosti što se kasnije može reflektovati i na njihov profesionalni život.

Istraživanja upozoravaju da kada se deci visokih sposobnosti onemogućava ili ograničava razvoj, u skladu sa njihovim potencijalima, ona mogu razviti razne oblike neprihvatljivog ponašanja, što u određenim okolnostima mogu biti korisni budućeg socijalno neprihvatljivog ponašanja (Vlahović-Štetić, 2008).

1.2 Modeli podsticanja darovitosti

Definisanje pedagoškog koncepta koji će biti usmjeren na pojedince i njihov potencijal treba da obezbijedi adekvatan tretman darovitih učenika u našem školskom sistemu. Taj koncept na darovitost treba da gleda kao na razvojnu kategoriju koja se može razviti samo u pedagoško-stimulativnoj sredini.

Za razvoj velikog broja sposobnosti dece, a posebno darovite, postoje tzv. senzitivni ili čak kritični periodi u toku životnog ciklusa, kada su obrazovna ulaganja posebno efikasna ili čak presudna. To se, prije svega, odnosi na period ranog djetinjstva i djetinjstva uopšte (Heckman, Locher & Masterov, 2005; prema Bodroški-Spariosu, 2007). Shodno tome, s aspekta efikasnosti iluzorno je gajiti nadu da bi bilo kakvim kratkoročnim programima obrazovanja i vaspitanja društvo moglo riješiti problem višegodišnje obrazovne zanemarenosti darovite dece (Bodroški-Spariosu, 2010). Sva istraživanja kazuju da pravovremene investicije u obrazovanje donose prinose, a nepravovremene otežavaju ili poskupljuju kasnije napore obrazovnih politika da ih poprave (Heckman, Locher & Masterov, 2005 prema Bodroški-Spariosu, 2007).

U evropskim zemljama su prisutna tri pristupa kojima školski sistemi podstiču napredovanje i razvoj darovitih učenika: segregacija, akceleracija i obogaćivanje programa.

- *Segregacija* ili izdvajanje i grupisanje učenika sličnih sposobnosti u posebna odjeljenja omogućava darovitim učenicima da napreduju bržim tempom. Ipak, ovakav oblik vaspitno-obrazovnog rada ima svoje nedostatke i vrlo često je kritikovan. Protivnici ovog pristupa navode da деца nižih sposobnosti koja ostaju u odjeljenjima mogu razviti osjećaj niže vrijednosti, a da se kod izdvojene, darovite dece, može razviti neprilagođeno ponašanje i elitizam. Izdvajanjem u posebna odjeljenja daroviti učenici, iako dobijaju odgovarajuće intelektualne podsticaje, gube kontakte sa svojim vršnjacima i osiromašuju u socijalnom i emocionalnom pogledu, navikavaju se da žive u odvojenom, podijeljenom svijetu kakav u životu ne postoji (Đorđević, 1985).

- *Akceleracija* je skup mjera i postupaka kojima se darovitim učenicima omogućava da školski program savladavaju brže u odnosu na svoje vršnjake. Postoji više oblika akceleracije:

- Raniji polazak u školu (prije zakonskog određenja hronološke dobi)
- Preskakanje razreda: prebacivanje učenika u razred „iznad“
- Akceleracija u predmetu: dio školskog dana učenik provodi u višem razredu na časovima predmeta za koje je nadaren
- Sažimanje predmeta: savladavanje programa za manje vremena, npr.: čitavo gradivo za jedno polugodište

U našem školstvu kao i školstvu u zemljama u okruženju koriste se samo dva oblika akceleracije: raniji polazak u školu i završavanje dva razreda u jednoj

školskoj godini. Iako akceleracija ima brojne prednosti, stavovi nastavnika i roditelja o završavanju dva razreda u istoj školskoj godini su negativniji od stavova prema ranijem polasku u školu. U većini istraživanja je nađeno da su školska postignuća izdvojene darovite djece visoka, a emocionalno-socijalna adaptacija dobra. Druženje sa starijima od sebe nadarenoj djeći odgovara jer su im ona sličnija po kognitivnim sposobnostima. Međutim, najvažniji razlozi protivljenja ovom modelu su izdvajanje darovitog učenika iz grupe vršnjaka sa kojima je već stekao prijateljstvo i negativan uticaj koji ovakvo izdvajanje može ostaviti na njegov emocionalno-socijalni razvoj. Ovakav vid akceleracije ima naročito pozitivne efekte kada su u pitanju posebno daroviti učenici (djecu čiji je koeficijent inteligencije iznad 160). Posebno daroviti učenici ukoliko ostanu u odjeljenju sa svojim vršnjacima, najčešće postaju društveno izolovani, ne iz razloga što ne vole druženje, već zato što u društvu ne mogu naći slične sebi. Za „umjereno“ darovite učenike posebno je prihvatljiva akceleracija u predmetu koja im omogućava napredovanje u oblasti za koju su nadareni.

- *Obogaćivanje* kurikuluma, kao model kojim se izlazi u susret potrebama darovitih učenika podrazumijeva njihovo dodatno angažovanje u redovnoj nastavi i van nje (Maksić, 2007). Ovaj model ima određene prednosti nad prethodno navedenim oblicima i njegovom se primjenom, između ostalog, omogućava horizontalno proširenje nastavnog programa izučavanjem kompleksnih i širih nastavnih sadržaja. Pri obogaćivanju programa treba voditi računa da sadržaji budu širi od onih datih u nacionalnom kurikulumu, da u izboru sadržaja učestvuju daroviti učenici, da ciljevi i sadržaji kojima se obogaćuje program imaju visok stepen složenosti, kao i da metode nastave/učenja budu relevantne.

2.3 Uloga škole u podsticanju darovitih učenika

Nekada se vjerovalo da će daroviti učenici uspjeti bez obzira na uslove i podsticaje. Danas znamo da će neki daroviti učenici uspjeti bez obzira na podršku, ali drugi jednako daroviti neće. Realizacija potencijala darovitosti zavisi od osobina učenika, ali i od podrške okoline, prije svega škole i roditelja.

Razvoju djeteta kome prirodni potencijal omogućava dostizanje iznadprosječnih sposobnosti neophodna je organizovana podrška unutar škole. Sistemski rad sa darovitim učenicima je veoma značajan za njihov razvoj jer se kroz sistematsko djelovanje mogu najbolje ispoljiti svi potencijali darovitosti. Školska sredina, odnosno nastava, svojom ukupnom organizacijom i atmosferom koja je obilježava mora predstavljati, ne samo prihvatljivo, nego i primamljivo mjesto, mjesto koje inspiriše i izaziva radoznalost, mjesto koje podstiče na rad i maksimalno angažovanje svakog pojedinca (Roeders 2003; prema Bodrić, 2009).

Da bi se to postiglo, rad sa učenicima treba da se odvija na dva plana: intelektualnom i afektivnom. Na intelektualnom planu zadatak nastavnika se sastoji u podsticanju razvoja sposobnosti logičkog i stvaralačkog mišljenja. Na afektivnom

planu, cilj je da se kod učenika razvija zdrava svijest o sebi, o vlastitim jakim stranama, kao i pozitivan odnos prema drugima.

Izuzetno važno pitanje koje se može postaviti je na koji način proces učenja/nastava prilagoditi potrebama darovitih učenika. Naime, nastavu treba organizovati tako da uvažava u dovoljnoj mjeri mentalni uzrast darovite dece, postavlja pred njih zahtjeve višeg nivoa složenosti kojima bi angažovali više misaone procese i razvijali svoj potencijal. Neuvažavanje potreba darovitih učenika dovodi do opadanja motivacije za rad, lošeg školskog uspjeha i problema u ponašanju i disciplini.

U našim školama daroviti učenici imaju mogućnost da pohađaju dodatnu nastavu iz različitih predmeta. Međutim, evaluacija ovog vida nastave pokazuje da se u dodatnoj nastavi učenicima ne pruža izazov u smislu proširivanja i produbljivanja znanja, već da uče iste sadržaje na istom nivou složenosti kao u redovnoj nastavi (ZZŠ, 2013).

Poštovanjem principa individualizacije u nastavi i primjenom diferencirane nastave omogućilo bi se darovitim učenicima da bolje napreduju u heterogenim odjeljenjima (redovna nastava), u društvu svojih vršnjaka. Daroviti učenici se međusobno razlikuju kako u prirodi svojih sposobnosti tako i u nivoima svojih darovitosti. Zato je potrebno obezbijediti različita obrazovna rješenja, strategije učenja i nastave za darovite učenike zavisno od nivoa njihove darovitosti. Diferencirani pristup u planiranju redovne nastave, može biti jedno od rješenja za blago i umjereno darovite učenike, a odnosi se na razumijevanje individualnih razlika među učenicima. Diferencijacija nastave predstavlja organizovanje nastave grupisanjem učenika po sličnim ili identičnim karakteristikama kao što su sposobnosti, prethodna znanja, iskustva i interesovanja, tempo učenja, stavovi prema učenju i sl. Ovakvim vidom nastave se izlazi u susret potrebama svih učenika i treba ga koristiti kao jedan od modela za prepoznavanje darovitih učenika.

2.4 Uloga roditelja u podsticanju darovitih učenika

U novijoj stručnoj literaturi dominira shvatanje o darovitosti kao rezultatu posebne kombinacije nasljednih osobina i njihove interakcije sa podsticajnom sredinom. Takođe, izuzetni rezultati u pogledu razvoja darovitosti mogu se očekivati samo ako se sa njenim njegovanjem započne što ranije. Ovo su razlozi da se među najznačajnijim i najodgovornijim činiocima razvoja i podsticanja darovitosti nalazi porodica. Kada govorimo o porodici kao faktoru podsticanja darovitosti, potrebno je razmotriti tri važna pitanja. Prvo se ogleda u porodičnoj podršci ukupnom razvoju deteta, drugo je problem otkrivanja darovitosti na određenom uzrastu i treće se sastoji u daljem usmjeravanju i podršci razvoju darovitosti.

Vrijeme pojavljivanja darovitosti je „kritično“ vrijeme koje, ako nije iskorišćeno, može da inhibira potencijale koji se neće kasnije ni pojaviti ili će se pojaviti u značajno manjem stepenu. Zato je veoma važno stvaranje povoljnih uslova sredine za razvijanje potencijala u vrijeme njihovog pojavljivanja. Roditelji su u situaciji da mogu pomoći i podržati razvoj sposobnosti svoje dece u najosjetljivijem razvojnom periodu, ranom djetinjstvu. Darovitoj deci je potrebna stimulativnija sredina nego prosječnoj. S obzirom na to da ona uče brže i lakše od prosječne dece, potreban im je širi raspon aktivnosti od uobičajenog.

Da bi roditelji efikasnije potpomogli razvoj dece, neophodno im je pružiti stručnu podršku putem različitih formi, kao što su „škola za roditelje“, kursevi i seminari, tribine, predavanja i diskusije.

2.5 Identifikacija darovitih

Parlamentarna skupština Savjeta Evrope u Uredbi o obrazovanju darovite dece posebno ističe zahtjev za usavršavanjem procedura za identifikaciju darovite dece. U literaturi koja se bavi ovim pitanjem naglašavaju se tri praktična rješenja u otkrivanju darovitih: mjerenje (testiranje) stepena razvijenosti osobina pojedinca (inteligencije, posebnih i specifičnih sposobnosti, kreativnosti, ličnosti, znanja iz raznih oblasti i sl.); procjenjivanje osobina pojedinca (izvještaji, opažanja, procjene) od nastavnika, roditelja, voditelja sekcija, drugova i samoprocjena; procjenjivanje kvaliteta duhovnih i materijalnih proizvoda, kao što su: nagrade na takmičenjima, postignuća u umjetnosti, sportu, pronalasci, patenti, naučni članci i rasprave i sl.

2.5.1 Testiranje kao oblik identifikacije darovitih učenika

U školskoj praksi se mogu koristiti različiti postupci procjenjivanja putem testiranja, intervjua, anketiranja posmatranja i sl. Taj proces sprovode psiholozi i pedagozi, a uključeni su nastavnici, vršnjaci, roditelji i stručnjaci raznih profila.

Testovi intelektualnih sposobnosti su nezaobilazno sredstvo u identifikaciji intelektualno darovitih osoba. Oni jesu važno sredstvo u identifikaciji, ali se moraju oprezno tumačiti zbog niza ograničenja. „Kod nekih ljudi, skorovi na testu mogu biti prilično informativni; kod drugih, ti skorovi su potpuno neupotrebljivi“ (Sternberg, 1982). Psiholog koji vrši identifikaciju intelektualne darovitosti (u školskom kontekstu) treba da raspolaže kompozitnim individualnim testom opšte sposobnosti.

2.5.2 Preporuka nastavnika kao oblik identifikacije darovitih učenika

Rana identifikacija darovitih i njihovo stimulisanje u okviru redovnog školovanja kod nas uglavnom zavisi od nastavnika i njihovog “sluha” za rad sa ovom kategorijom dece. Pojedinačni stavovi nastavnika prema veoma nadarenim u

velikoj mjeri variraju te zato postoji značajno odstupanje između nastavničkih sudova i objektivnih mjera prilikom određivanja nadarenosti. Nastavnici u osnovnoj školi često selekciju vrše na osnovu odnosa učenika prema predmetu, a ne na osnovu njihovih kognitivnih sposobnosti. Iako nijesu dovoljno valjane da bi bile jedine metode, procjene obučenih nastavnika mogu biti koristan izvor podataka u procesu identifikacije. Prirodno je da prosuđivanje o sposobnostima učenika utiče na nastavnikova očekivanja.

2.5.3 Preporuka roditelja kao oblik identifikacije darovitih učenika

Istraživanja potvrđuju da roditelji prilično dobro zapažaju znake darovitosti kod svoje dece, naročito kada za oslonac imaju ček-liste relevantnih ponašanja i kada se darovitost manifestuje u domenima u kojima postoje jasna normativna očekivanja. Iako može biti subjektivna, procjena roditelja je značajna kao jedan od oblika identifikacije darovitih učenika.

2.5.4 Nominacija od strane vršnjaka kao oblik identifikacije darovitih učenika

Procjena vršnjaka ima izvjesne prednosti u odnosu na procjene nastavnika. Ključni kvalitet vršnjačkih procjena predstavlja činjenica da one počivaju na procjeni ponašanjakoje se ne odnosi samo na „aktivnost na času“. Ovim se otvara mogućnost identifikacije darovitosti koja, zbog prirode sposobnosti odnosno karakteristika učenika, ostaje neprimijećena u redovnoj nastavi.

2.5.5 Samoprocjena kao oblik identifikacije darovitih učenika

Psiholozi predlažu veći stepen uključivanja učenika u identifikovanju sebe samih, praćenje načina na koji oni vremenom spoznaju i razumiju sopstveni potencijal i na koji način donose odluke o svojim ciljevima. To bi trebalo da traje tokom školovanja i da rezultira fleksibilnim, otvorenim profilom talenta, koji će se uzimati u obzir prilikom selekcije nadarenih učenika od strane onih koji su uključeni u taj proces, pogotovo od strane učenika - vršnjaka. Na uzrastu srednjoškolaca, utvrđena je visoka podudarnost u procjeni darovitosti između samonominacija i nominacija drugih učenika, što sugerise da su učenici ovog uzrasta (i nivoa obrazovanja) sposobni da diferenciraju i relativno objektivno procijene pojedine vrste sposobnosti.

2.5.6 Školske ocjene kao oblik identifikacije darovitih učenika

U našem školskom sistemu ocjene su najčešći, a nažalost, često i jedini oblik identifikacije potencijalno darovitih. Upotreba školskih ocjena kao pokazatelja darovitosti opterećena je načelnim problemom validnosti. Riječ je, naime, o tome

da visoke ocjene u školi ne podrazumijevaju ni izuzetno postignuće, ni izuzetnu sposobnost, kao što odsustvo visokih ocjena ne podrazumijeva odsustvo darovitosti. U prilog tome ide i podatak o relativno velikom broju diploma „Luča“, kao i to da se za takmičenja u znanju prijavljuju skoro isključivo učenici sa odličnim ocjenama.

ANALIZA STANJA

2.1 Podrška koju osnovna škola pruža darovitim učenicima

Podrška koju škola pruža darovitim učenicima, ogleda se u pojedinačnim primjerima angažovanja nastavnika koji ulažu značajne napore za podsticanje razvoja svih potencijala darovitosti kod učenika.

Izveštaji eksterne evaluacije škola Zavoda za školstvo ukazuju na to da nema sistemskog pristupa u radu sa darovitim učenicima. Načini identifikacije darovitih (postupci procjenjivanja) u školama nijesu razvijeni, strategije rada postoje samo formalno, a sprovode se sporadično, najčešće prije takmičenja.

Osnovne škole imaju mogućnost da svojim učenicima organizuju sljedeće vidove podrške: organizacija redovne nastave u skladu sa individualnim potrebama i mogućnostima učenika, izborni predmeti, fakultativna nastava, dodatna nastava i sekcije slobodnih aktivnosti.

Prema Metodologiji za eksternu evaluaciju vaspitno-obrazovnog rada jedna od oblasti procjene kvaliteta rada škole je *Podrška koju škola pruža učenicima*. U okviru ove oblasti postavljeni su indikatori: *Vannastavne aktivnosti/obavezni izborni sadržaji* i *Podrška učenicima koji sa uspjehom savladavaju nastavno gradivo*. U sklopu indikatora *Podrška učenicima koji sa uspjehom savladavaju nastavno gradivo*, definisan je podindikator koji se odnosi na rad sa darovitim učenicima.

Oblast rada škole *Podrška koju škola pruža učenicima* u toku 2013. godine procijenjena je sa veoma uspješno u 3,17% škola, uglavnom uspješno 50,79%, uspješno 36,51% i sa zadovoljava u 9,53% škola. Najslabije procijenjeni indikatori u okviru ove oblasti su: *Podrška nadarenim učenicima* (uspješno 55,88%, zadovoljava 38,24% i ne zadovoljava 5,88%) i *Vannastavne aktivnosti* (uspješno 64,71%, zadovoljava 32,35% i ne zadovoljava 2,94%).

Izveštaj evaluacije rada škola ukazuje na sljedeće dobre strane:

- Podrška nadarenim učenicima realizuje se organizovanjem dodatne nastave iz više predmeta za koje je izrađen raspored časova. Održavaju se školska takmičenja, realizuju brojni projekti, učestvuje na više nivoe takmičenja, konkursa i sl.

Izveštaj evaluacije rada škola ukazuje na sljedeće loše strane koje treba unaprijediti:

- U jednom broju škola, dodatna nastava se poistovjećuje sa slobodnim aktivnostima i sekcijama ili se realizuje kroz pripremu učenika za takmičenje. Ne vodi se evidencija o efektima dodatne nastave.
- Sadržaj plana rada sekcija iz godine u godinu je isti i ne prati savremene trendove ove nastave. Vannastavne aktivnosti uglavnom se svode na obilježavanje određenih datuma u koje je uključen mali broj učenika. O realizovanim aktivnostima ne vodi se evidencija.
- Većina škola ne posjeduju evidenciju o načinu i postupku dodjeljivanja pohvala i nagrada učenicima.

2.2 Podrška koju srednja škola pruža darovitim učenicima

Srednje škole imaju mogućnost da svojim učenicima organizuju sljedeće vidove podrške: organizacija redovne nastave u skladu sa individualnim potrebama i mogućnostima učenika, izborni predmeti, dodatna nastava, obavezni izborni sadržaji sekcije slobodnih aktivnosti.

U oblasti procjene *Podrška koju škola pruža učenicima*, jedan od najslabije procijenjenih segmenata je *Podrška nadarenim učenicima*.⁸

U okviru navedene oblasti, u Izveštaju o eksternoj evaluaciji vaspitno-obrazovnog rada škola od strane Zavoda za školstvo (2013) utvrđene su dobre strane:

- U godišnjem programu rada škola planirano je organizovanje dodatne nastave. Različit je pristup škola u pogledu podrške učenika za učešće na različitim nivoima raznovrsnih takmičenja, konkursa i drugo.
- Jedan broj škola poštuje interesovanja učenika za izbor slobodnih aktivnosti. Izrađeni su detaljni Programi rada sekcija i određeni nosioci za svaku aktivnost.
- Škole posjeduju i primjenjuju Pravilnik o postupku dodjeljivanja pohvala i nagrada i vaspitnim mjerama učenika.

Kada je riječ o slabim stranama koje treba dalje unaprijediti u ovoj oblasti, izdvajaju se sljedeće:

- Dodatna nastava se ne realizuje kao oblik usmjerenja na napredni nivo postignuća učenika.

---

⁸ Metodologija za eksternu evaluaciju vaspitno-obrazovnog rada, Zavod za školstvo, Podgorica 2010.

- Jedan broj škola ne prepoznaje sklonosti i želje učenika za vannastavne aktivnosti. Nema dokaza da se analiziraju efekti i realizacija planiranih sadržaja u vannastavnim aktivnostima.

2.3 Podrška koju umjetničke škole pružaju darovitim učenicima

2.3.1 Muzičke škole

Muzičko obrazovanje u Crnoj Gori, osim u obaveznom osnovnom obrazovanju stiče se i u dopunskom obrazovanju u osnovnim muzičkim školama. Crna Gora ima mrežu od 14 muzičkih škola osnovnog muzičkog obrazovanja, 4 srednje muzičke škole i Muzičku akademiju koja je jedna od jedinica Univerziteta Crne Gore.

Kao izraz potrebe da se daroviti učenici iz oblasti muzike razvijaju i afirmišu osnovan je Muzički festival mladih Crne Gore, koji se u kontinuitetu održava već 42 godine. Ovaj Festival takmičarskog tipa organizuje Zajednica muzičkih škola Crne Gore sa ciljem da se otkriju i pomognu u daljem razvoju izuzetno nadareni učenici i afirmišu muzički pedagozi. Festival se održava svake godine, a po takmičarskim disciplinama bijenalno.

Pored učešća učenika muzičkih škola na Muzičkom festivalu mladih Crne Gore, najbolji učenici muzičkih škola učestvuju i na internacionalnim takmičenjima najčešće u zemljama u okruženju gdje dobijaju značajne nagrade i motivišu se da i dalje razvijaju svoje umijeće sviranja na izabranom instrumentu.

Učenici muzičkih škola učestvuju na domaćim i internacionalnim takmičenjima i festivalima u organizaciji pojedinih muzičkih škola, Muzičke akademije i nevladinih organizacija.

2.3.2 Likovne škole

U Crnoj Gori postoji JU Srednja likovna škola „Petar Lubarda“ na Cetinju koja realizuje dva obrazovna programa:

Likovni saradnik-slikar, koji nudi klasično slikarsko obrazovanje, kao i kvalitetno obrazovanje kroz niz drugih likovnih disciplina, kao sto su crtanje, vajanje, grafika, konzervacija i restauracija, zidne tehnike, slikanje kopija.

Grafički dizajner-saradnik, koji nudi savremenu edukaciju iz oblasti vizuelnih komunikacija, grafičkog oblikovanja knjige, grafičkih programa, tipografije, plakata, pisma, fotografije i filma.

Škola je opremljena savremenim nastavnim sredstvima i predstavlja obrazovno-kreativno jezgro koje okuplja darovite učenike iz cijele Crne Gore.

Proteklih godina na međunarodnim konkursima učenici su postigli izuzetno zapažene rezultate u Poljskoj, Slovačkoj, Turskoj, Danskoj, Srbiji, Sloveniji, Makedoniji itd.

Skoro svi bivši učenici ove škole su afirmisani umjetnici u zemlji, a mnogi su svoju umjetničku karijeru nastavili u inostranstvu.

2.4 Materijalno-tehnički uslovi škola i udžbenici, kao uslov za rad sa darovitim učenicima

Savremena nastavna sredstva i oprema, kao i savremeni udžbenici su od posebnog značaja za buđenje interesovanja i podsticaj razvoja darovitih učenika.

2.4.1 Materijalno-tehnički uslovi rada škola

Prema Izvještaju Zavoda za školstvo o eksternoj evaluaciji škola (2013), u oblasti: kadrovski, materijalni, tehnički i bezbjednosni uslovi rada škole, među slabije procijenjenim indikatorima nalaze se opremljenost nastavnim sredstvima i prostorno-tehnički uslovi.

U okviru navedene oblasti, u osnovnim i srednjim školama utvrđene su dobre strane:

- Opremljenost škola računarima i pratećom opremom u cjelini je u skladu sa ICT standardima i većina škola ima informatičke učionice i pristup internetu.

Kada su u pitanju slabe strane koje treba dalje unaprijediti u ovoj oblasti, izdvajaju se sljedeće:

- Mali je broj specijalizovanih učionica (kabineta, laboratorija).
- Nedostaju nastavna sredstva usklađena sa standardima predmetnih programa.
- Nedovoljno ima savremene stručne literature i multimedijalnih sadržaja u školskim bibliotekama.
- Izuzev informatičke, većina učionica nije opremljena informatičkom opremom za realizaciju obrazovno-vaspitnog rada.

2.4.2 Udžbenici

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva je otpočeo sa izdavanjem nove generacije udžbenika u skladu sa reformskim rješenjima koja su u primjeni u našim školama još od 2004. godine. Proces učenja je proces konstrukcije znanja i učenje nije moguće bez aktivnosti onoga ko uči. Stoga pitanja imaju posebno mjesto u svakom udžbeniku, oni su planski, didaktički dizajnirani da izazovu specifične,

relevantne aktivnosti učenika i time budu aktivna podrška procesu učenja. Pitanja služe razvijanju interesovanja i naklonosti dece za određenu oblast.

U rad recenzentskih komisija i autorskih timova za izradu udžbenika, radnih svesaka, zbirki zadataka i priručnika za nastavnike bio je uključen veliki broj pedagoga i psihologa koji su smatrali da zadatke i pitanja višeg nivoa složenosti treba obilježiti na poseban način. Tako su u udžbenicima prirodne grupe predmeta, zadaci različitog nivoa složenosti odvojeni bojom ili nekim matematičkim oblikom. Dodatni sadržaji i zadaci su označeni kao *Zanimljivosti*, *Nauči više*, *Da li možeš i ovo*, *Stvaram* i sl.

1.5 Profesionalni razvoj nastavnika

U Katalogu programa stručnog usavršavanja nastavnika za 2014/2015. godinu dva programa su namijenjena identifikaciji i radu sa darovitim učenicima (*Podrška darovitim i talentovanim učenicima* i *Rad sa nadarenom decom*). U toku 2013/2014. školske godine program obuke *Podrška darovitim i talentovanim učenicima* je pohađalo pedeset nastavnika iz osnovnih škola.

Nastavnici imaju na raspolaganju priručnik *Podrška darovitim i talentovanim učenicima* (N. Jovanović, R. Bajković, 2014) koji daje preporuke kako se može unaprijediti pristup i podrška darovitim učenicima u našim školama.

Osim toga, postoje programi stručnog usavršavanja nastavnika koji se u okviru teme kojom se bave, dijelom poklanjaju pažnju i nadarenim učenicima. Takvi programi su: *Profesionalna orijentacija* (za nastavnike osnovnih škola) i *Karijerna orijentacija* (za nastavnike srednjih škola), *Preduzetničko učenje* i dr.

1.6 Takmičenja, projekti, sajmovi i drugi vidovi organizovanih aktivnosti za darovite učenike

U vremenu koje zahtijeva veoma visok nivo opšte tehničke kulture i kada smo prinuđeni da sve više i duže učimo, različiti vidove popularizacije nauke su neophodni radi motivisanja svih generacija da više i duže uče i razvijaju kreativnost. Razvoj bez visokog nivoa specijalističkih znanja i vještina nije moguć jer inovativnost postaje imperativ, a za to je potrebno znanje stečeno kroz istraživanja i eksperimente.

U Crnoj Gori nema dovoljno laboratorija, radionica, klubova u kojima se mladi, posebno radoznali i daroviti mogu baviti istraživačkim radom van sadržaja koje im pruža redovni obrazovni sistem. Kao rezultat toga, evidentan je pad interesovanja za prirodne nauke jer učenicima nedostaje mogućnost da se oprobaju i iskažu u praktičnom istraživačkom radu.

1.6.1 Državno takmičenje u znanju za učenike osnovnih i srednjih škola

U školama se organizuju vannastavne aktivnosti u cilju pripreme učenika za nacionalna i internacionalna takmičenja. Nastavnici sami prepoznaju učenike koji su daroviti i imaju interesovanja za pojedine oblasti i rade sa njima na nastavi i van nastave, u vidu sekcija i časova dodatne nastave. Osnovne i srednje škole na teritoriji Crne Gore organizuju školska takmičenja. Školska takmičenja prethode Državnom takmičenju. Da bi se učenik takmičio na Državnom takmičenju, na školskom mora uspješno uraditi najmanje 75% testa. Stručnim uputstvom Ispitnog centra ograničen je samo broj učesnika iz oblasti stranih jezika. Za takmičenje iz jednog stranog jezika škola može prijaviti najviše tri učenika. Škola može prijaviti za takmičenje iz ostalih predmeta i više učenika ukoliko su zadovoljili bodovni kriterijum.

Učenici se takmiče u rješavanju zadataka koji proizilaze iz nastavnih programa za odgovarajući predmet i razred. U zadacima se može zahtijevati i znanje iz prethodnih razreda i korelacija sa gradivom drugih srodnih predmeta. Nivo znanja za rješavanje takmičarskih zadataka prevazilazi nivo znanja stečenog kroz usvojeno gradivo u toku redovne nastave, sa ciljem da se njihova težina postepeno usklađuje sa težinom zadataka sa nacionalnih takmičenja država sa većom tradicijom i solidnim uspjesima na međunarodnim olimpijadama znanja. Testovi na državnom takmičenju treba da zahtijevaju primjenu znanja i rješavanje težih problema.

U tabeli 1 dat je pregled broja učenika po pojedinim kategorijama postignuća po predmetima, kao i prosječno postignuće za osnovnu školu (takmičenje 2014). Najveći broj učenika takmiči se iz engleskog jezika, a najmanje takmičara se prijavljuje iz fizike i matematike. Analiza testova iz fizike i matematike po taksonomskim stepenima pokazuje da su zadaci na nivou primjene i od takmičara traže visok stepen misaone aktivnosti. Najbolji su rezultati postignuti iz stranih jezika, a najslabiji iz fizike i matematike.

Tabela br. 1 - *Takmičenje 2014 – osnovna škola – prije usmenog dijela iz stranih jezika*

Predmet	0 - 24	25 - 49	50 - 74	75 - 100	Prosječan broj bodova	Maksimalan broj bodova
Matematika VI	54	13	13	2	21,39	100
Matematika IX	14	5	1	2	22,59	100
Fizika IX	13	1	1	0	11,67	100
Hemija IX	13	3	6	5	39,85	100
Biologija IX	2	16	22	11	59,10	100
Engleski jezik IX	1	31	84	11	56,68	100

Ruski jezik IX	0	6	9	7	57,55	100
Francuski jezik IX	0	5	8	7	56,85	100
Italijanski jezik IX	0	7	9	10	61,05	100
Njemački jezik IX	0	3	4	7	68,14	100
UKUPNO	97	90	157	62	-	

Takmičenje iz stranih jezika se realizuje u dva dijela: pismeni (100 bodova) i usmeni (20 bodova). Na usmenom dijelu takmičenja iz stranih jezika učestvuje 10 najbolje plasiranih takmičara.

Tabela br. 2 - *Takmičenje 2014 – osnovna škola – rezultati iz stranih jezika nakon usmenog dijela*

Predmet	0 - 24	25 - 49	50 - 74	75 -120	Prosječan broj bodova	Maksimalan broj bodova
Engleski jezik IX	1	31	84	11	56,81	120
Ruski jezik IX	0	6	9	7	56,91	120
Francuski jezik IX	0	5	8	7	58,03	120
Italijanski jezik IX	0	7	9	10	62,36	120
Njemački jezik IX	0	3	4	7	76,64	120
UKUPNO	1	52	114	42	-	

2.6.2 Takmičenja u znanju i vještinama za učenike srednjih stručnih škola

U srednjem stručnom obrazovanju postoji nekoliko oblika aktivnosti koje se primjenjuju u cilju prepoznavanja darovitih učenika i rada sa njima.

Centar za stručno obrazovanje je do sada organizovao nacionalna takmičenja u znanju za zainteresovane i darovite učenike iz sektora: Inženjerstvo i proizvodne tehnologije (Mašinstvo i obrada metala i Elektrotehnika), Građevinarstvo i uređenje prostora, Saobraćaj i komunikacije, kao i takmičenje u vještinama iz Kuvarstva i ugostiteljstva, Automehatronike i Preduzetništva (za najbolji Biznis plan). Osim takmičenja, Centar za stručno obrazovanje je organizovao nacionalne sajmove iz oblasti virtuelnih preduzeća i mladih pronalazača Crne Gore u saradnji sa istoimenom Fondacijom i drugim institucijama.

Centar za stručno obrazovanje je od maja 2014. godine nosilac aktivnosti u EuroSkills asocijaciji i predstavlja Crnu Goru na Evropskom takmičenju u vještinama. Ovo takmičenje okuplja stotine darovitih učenika, studenata i mladih radnika Evrope u cilju promocije vještina koje čine budućnost evropske ekonomije.

Izbor takmičara vršiće se na nacionalnim takmičenjima prema evropskim kriterijumima i važno je prepoznati posebno darovite mlade osobe za neke od 50 vještina u kojima se takmičenje odvija.

Osim sistemskog organizovanja takmičenja, škole se same povezuju sa školama u okruženju ili nekim organizatorima takmičenja, pri čemu nastavici prepoznaju darovite učenike i rade sa njima kako bi se oni što bolje internacionalno predstavili. Neke škole učestvuju na međunarodnim takmičenjima iz elektrotehnike (Balkan Junior), kuvarstva i ugostiteljstva, građevinarstva, ekonomije, robotike (First Tech Challenge) i dr. Rad sa darovitim učenicima iz ovih oblasti zasniva se na planu koji škola sama napravi i realizuje.

1.6.3 Promocija nauke

Ministarstvo nauke u kontinuitetu realizuje program Promocije nauke u društvu, u okviru kojeg je važan segment posvećen nadarenim učenicima.

Program promocije nauke realizuje se na dva načina:

- aktivnostima koje osmišljava i realizuje Ministarstvo nauke u saradnji sa partnerima iz zemlje i inostranstva („top-down“)
- aktivnostima koje osmišljavaju i realizuju različiti akteri iz obrazovanja, nauke ali i civilnog sektora, a koje Ministarstvo nauke finansijski podržava kroz godišnji konkurs za promociju nauke u društvu i obrazovanju, dodjelom malih grantova („bottom-up“).

Kao primjeri dobre prakse izdvajaju se:

- Godišnji festival “Otvoreni dani nauke” koji pruža iskustva za škole i učenike (organizacija izleta, učešće u radionicama, pripremanje sopstvenih postavki)
- Dodjela godišnjih nagrada za naučna dostignuća, među kojima postoji kategorija nagrade za mladog naučnika, talenta do 20 godina života
- Godišnja organizacija Sajma mladih pronalazača
- Organizacija posebnih, tematskih promotivnih dana (npr. UNESCO Svjetski dan nauke), tribina, panela, susreta sa poznatim naučnicima - za široku javnost u kojima učešće mogu uzeti učenici i nastavnici
- Organizacija snažnog medijskog praćenja svih događaja u oblasti promocije nauke.

Uspješnost svih navedenih inicijativa umnožava se upravo putem kvalitetne saradnje i koordinacije između partnera iz sektora nauke, obrazovanja i nevladinih organizacija.

1.6.4 Promocija sporta

Značajno mjesto u sistemu sporta u Crnoj Gori treba da ima školski sport. Na nivou škola, posebno osnovnih, formirana su ili su u fazi formiranja školska sportska društva, preko kojih se sprovode vannastavne školske sportske aktivnosti. Školska sportska društva u izabranih šest sportova (atletika, rukomet, košarka, odbojka, mali fudbal i šah) u muškoj i ženskoj konkurenciji uključuju se u odgovarajući sistem takmičenja, od odjeljenjskog, razrednog, školskog, međuškolskog i regionalnog do državnog. Kroz ova takmičenja, u organizaciji Crnogorskog školskog sportskog saveza, učestvuje preko 30.000 učenika – sportista osnovnih škola. U završnom, finalnom dijelu takmičenja, tokom dvodnevni takmičenja učestvuje oko 500 učenika.

Sistem takmičenja školskog sporta ima četiri stepena: I stepen takmičenja je unutarškolsko (odjeljenjsko, međuodjeljenjsko i međurazredno), II stepen takmičenja su gradska-opštinska takmičenja, III stepen takmičenja su regionalna (četiri regije) i IV stepen takmičenja je državno prvenstvo na kojem učestvuju pobjednici regionalnih takmičenja u šest sportova za djevojčice i dječake.

Školska sportska takmičenja u Crnoj Gori imaju tradiciju dugu više od 40 godina. Ovaj sistem takmičenja obuhvatio je veliki broj mladih sportista koji su dalje nastavili da se bave sportom. Poznati atletičari, košarkaši, fudbaleri rukometaši i odbojkaši bili su učesnici ovih takmičenja.

2.6.5 Projekti koji podržavaju rad sa darovitim učenicima

U Crnoj Gori, pored Ministarstva prosvjete, Ministarstva nauke i drugih institucija sistema, postoje nevladine organizacije kao što su “Prona”, “Mladi pronalaziči Crne Gore” i “Mensa”, koje pružaju podršku darovitim učenicima u vidu različitih programa i projekata.

Program promocije nauke u društvu i obrazovanju koji Ministarstvo nauke realizuje od 2009. godine, u okviru kojeg se putem konkursa dodjeljuju mali grantovi, pokazao se vrlo uspješnim za pokretanje važnih inicijativa u oblasti rada sa darovitom decom u Crnoj Gori.

Fondacija za promociju nauke PRONA u saradnji sa Ministarstvom nauke i Ministarstvom prosvjete realizuje projekte: “Nauka u pokretu”, “Zimska škola nauke”, „Planeta u tvojim rukama“ i „Ljetnja škola nauke“, na Istraživačkoj stanici Lovćen, za darovite učenike iz oblasti matematike, fizike, hemije i biologije, koji uz brojna predavanja, radionice i vježbe, značajno unapređuju svoja znanja uz pomoć renomiranih predavača, iz zemlje i inostranstva. Posebno je značajna činjenica da se za asistente i koordinate radionica i vježbi angažuju polaznici prethodnih škola, koji su sada studenti prestižnih univerziteta širom svijeta.

Fondacija “Mladi pronalazači Crne Gore” u saradnji sa Ministarstvom prosvjete, Ministarstvom nauke i Centrom za stručno obrazovanje, svake godine realizuje projekat “Sajam mladih pronalazača Crne Gore”. Na njemu učestvuju daroviti učenici i studenti koji nude inovativna i originalna rješenja različitih

proizvoda, pri čemu su koristili stečena znanja iz mehanike, elektronike, biologije, hemije, matematike, kompjuterskih nauka i dr. Osim toga, ova Fondacija, ima licencu za organizaciju FIRST LEGO Lige (FLL), takmičenja koje se realizuje na osnovu programa robotike za uzrast od 9 do 16 godina, a koji je osmišljen sa ciljem da podstakne interesovanje dece za nauku i tehnologiju. Putem FLL progama oni dobijaju zanimljive zadatke i izazove, na koje kroz timski rad, pod nadzorom mentora, daju inovativna rješenja. Još jedna značajna aktivnost ove Fondacije je priprema učenika srednješškolskog uzrasta za međunarodno takmičenje u robotici First tech challenge (FTC).

Postoje i druge, samostalne inicijative iz oblasti promocije nauke i tehničke kulture, od kojih se neke finansiraju putem Fonda za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću, međunarodnih donacija, uz podršku društveno odgovornih firmi kao i volonterskim radom univerzitetskih profesora.

JU Ekološki edukativni centar (EEC) je biološka istraživačka baza i edukativni centar, koji se nalazi u Virpazaru, na obali Skadarskog jezera. Program EEC-a se zasniva na razvoju i održavanju edukativnih programa iz oblasti biologije, ekologije i zaštite životne sredine.

Primarna opremljenost Centra odgovara profilu edukacije u oblasti prirodnih nauka, a posebno biologije i hemije, međutim u narednom periodu se prepoznaje potreba i mogućnost da se Centar osnaži za djelovanje u radu sa darovitim učenicima i u okviru drugih naučnih disciplina.

2.7 Oblici nagrađivanja uspješnih učenika

U cilju pedagoškog podsticanja učenici se pohvaljuju i nagrađuju. Pohvale i nagrade mogu učenicima dodjeljivati organi škole. Nagrade učenicima mogu dodjeljivati i ustanove i druga pravna i fizička lica. Pravilnicima o načinu i postupku dodjeljivanja pohvala i nagrada i vaspitnim mjerama za učenike osnovne i srednje škole⁹ propisuje se način i postupak dodjeljivanja pohvala i nagrada za učenike osnovne i srednje škole.

2.7.1 Nagrade za izuzetan opšti uspjeh učenika (Diploma “Luča”)

Diploma “Luča” je priznanje koje se dodjeljuje učenicima za izuzetne rezultate u učenju.

Diplomu “Luča” dobija se na kraju školovanja:

- učenik osnovne škole ako je u toku školovanja postigao odličan uspjeh iz svih nastavnih predmeta koji se ocjenjuju brojčanom ocjenom;

---

⁹ “Sl. list RCG”, br. 56/04.

- učenik gimnazije, odnosno učenik trogodišnje, četvorogodišnje ili više stručne škole ako je u toku srednjeg školovanja postigao odličan uspjeh iz svih nastavnih predmeta i dobitnik je Diplome „Luča“;
- učenik koji je u osnovnoj školi postigao odličan opšti uspjeh u svim razredima u kojima se opšti uspjeh izražava brojčanom ocjenom i postigao odličan opšti uspjeh u svim razredima u gimnaziji, odnosno trogodišnjoj, četvorogodišnjoj, ili višoj stručnoj školi.

Izuzetno, učenik može dobiti Diplomu “Luča” ako je iz jednog od nastavnih predmeta, koji se ocjenjuju brojčanom ocjenom, dobio ocjenu najmanje vrlo dobar. Pored toga, učenik mora da završi školu u roku propisanom obrazovnim programom i da u toku školovanja ima primjerno vladanje.

Dobitnici Diplome “Luča”, pod jednakim uslovima, imaju pravo prvenstva na upis u školu neposredno višeg nivoa obrazovanja, kao i druga prava utvrđena zakonom.

Pokazatelji govore da u toku jedne školske godine oko 900 učenika osnovnih i oko 900 učenika srednjih škola (300 za odličan uspjeh iz svih predmeta i 600 za odličan opštih uspjeh) ostvaruju pravo na diplomu “Luča”.

Očigledno je da Diploma “Luča” nije pokazatelj darovitosti, ali isto tako se primjećuje da među dobitnicima diplome “Luča” ima učenika koji u daljem obrazovanju i usavršavanju, kao i na polju naučnoistraživačke djelatnosti pokazuju izvanredne rezultate.

2.7.2 Stipendije za talentovane učenike

Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju definiše stipendije za talentovane učenike osnovnih i srednjih škola: Pravo na stipendiju ima talentovani učenik kojeg predloži nastavničko vijeće škole, na osnovu mišljenja predmetnog nastavnika.

Talentovanim učenikom, u ovom Zakonu, smatra se učenik koji iz pojedinih nastavnih predmeta, odnosno oblasti pokazuje naročiti smisao, interes, radoznalost i sposobnost za misaone i stvaralačke procese i postiže izvanredne rezultate, a ima opšti uspjeh najmanje vrlo dobar.

Odluku o dodjeli stipendije i prestanku stipendiranja donosi komisija, koju imenuje Ministarstvo prosvjete.

Ministarstvo prosvjete svake godine raspisuje Konkurs za dodjelu stipendija talentovanim učenicima, na osnovu člana 133 Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju i Pravilnika o bližim kriterijumima i uslovima za dodjelu stipendija talentovanim učenicima osnovnih i srednjih škola.

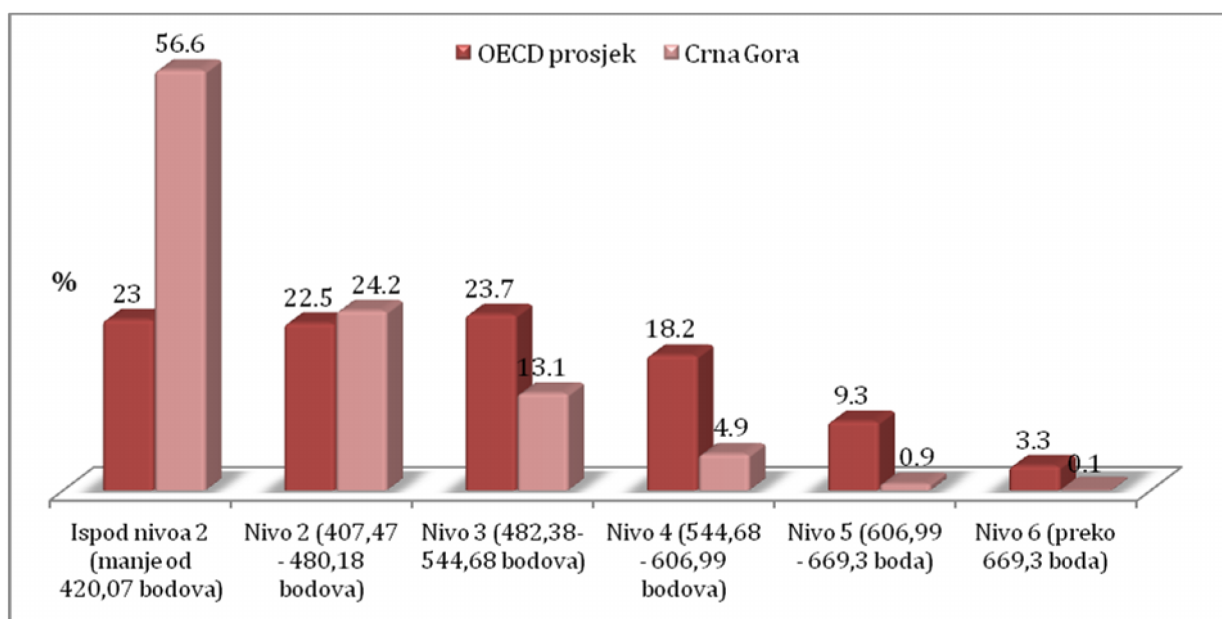
Tabela br. 3: Pregled prijavljenih učenika i odobrenih stipendija po školskim godinama za učenike osnovnih i srednjih škola

Školska godina	2010/2011.	2011/2012.	2012/2013.	2013/2014.
Apliciralo	293	321	327	367
Ostvarilo pravo	130	123	156	174
Odbijeno	163	198	171	193

2.8 Rezultati međunarodnog testiranja (PISA)

Cilj PISA istraživanja je da ustanovi koliko su petnaestogodišnji učenici pripremljeni za ulazak u svijet odraslih, za nastavak obrazovanja ili uključivanje u proces rada. PISA testiranjem učenici se razvrstavaju po nivoima postignuća (po ostvarenim obrazovnim standardima). Kada govorimo o darovitim učenicima mislimo prije svega na učenike sa najvišim nivoom postignuća (nivoi 5 i 6) u PISA testiranju. U zemljama koje su najbolje rangirane, na ovim nivoima nalazi se između 10 i 20% učenika, dok u većini evropskih zemalja taj procenat iznosi između 5 i 10%. U Crnoj Gori, na ovom nivou postignuća se nalazi samo 0,4% učenika (naučna pismenost) i po 1% učenika (čitalačka i matematička pismenosti) (grafikon 1, tabele 4 i 5).

Grafik 1 - Raspodjela postignuća učenika po nivoima matematičke pismenosti 2012. godine

Čitalačka pismenost je osnovni uslov za razvoj svih ostalih pismenosti. Njenim usvajanjem, između ostalog, omogućava se učenje putem čitanja i otvara mogućnost za razvijanje ostalih vrsta pismenosti: matematičke, medijske, digitalne, istraživačke.

Značaj čitanja za aktivno i kritičko učestvovanje u društvenom životu danas je ogroman.

U tabeli 4 prikazan je procenat učenika koji su na PISA testitanju iz čitalačke pismenosti postigli uspjeh ispod nivoa 2 i učenika koji su postigli nivo 5 i više, kao i razlike u odnosu na PISA 2006.

Tabela 4: *Razlike PISA 2012 - PISA 2006, Crna Gora i OECD iz čitalačke pismenosti*

	Nivoi kompetencija - PISA 2012.		Razlike PISA 2012 - PISA 2006.	
	Ispod nivoa 2 (funkcionalno nepismeni učenici)	Nivo 5 ili viši (najuspješniji učenici)	Ispod nivoa 2	Nivo 5 ili viši
	%	%	% razlike	% razlike
Crna Gora	43,3	1,0	-13,0	+0,5
OECD	18	8,4		

U tabeli 5 prikazan je procenat učenika koji su na PISA testitanju iz prirodnih nauka postigli uspjeh ispod nivoa 2 i učenika koji su postigli nivo 5 i više, kao i razlike u odnosu na PISA 2006.

Tabela 5: *Razlike PISA 2012 - PISA 2006, Crna Gora i OECD iz naučne pismenosti*

	Nivoi kompetencija - PISA 2012.		Razlike PISA 2012 - PISA 2006.	
	Ispod nivoa 2 (ispod nivoa osnovne pismenosti)	Nivo 5 ili viši (najuspješniji učenici)	Ispod nivoa 2	Nivo 5 ili viši
	%	%	% razlike	% razlike
Crna Gora	50,7	0,4	0,5	+0,1
OECD	17,8	8,1		

SPECIFIČNI CILJEVI STRATEGIJE

Specifični ciljevi Strategije su zasnovani na konceptu koji na darovitost gleda kao na razvojnu kategoriju koja se može razvijati samo u aktivnom odnosu darovitog djeteta i njemu prilagođene pedagoško-stimulativne sredine.

Specifični cilj 1

Unaprijediti sistem identifikacije darovitih učenika u skladu sa standardima u ovoj oblasti

Specifični cilj 2

Omogućiti obogaćivanje kurikuluma kao jedan od modela podsticanja darovitosti u školi

Specifični cilj 3

Unaprijediti profesionalne kompetencije nastavnika i stručnih saradnika za rad sa darovitim učenicima

Specifični cilj 4

Podržati projekte koji podstiču darovitost i unaprijediti sistem takmičenja

Specifični cilj 5

Poboljšati materijalno-tehničke uslove za rad sa darovitim učenicima i unaprijediti kvalitet udžbenika

Specifični cilj 6

Uspostaviti mehanizme obezbjeđenja kvaliteta, permanentnog praćenja i evaluacije rada sa darovitim učenicima

Specifični cilj 7

Unaprijediti zakonski okvir

2.1 Razrada ciljeva Strategije razvoja i podrške darovitih učenika

Specifični cilj 1

Unaprijediti sistem identifikacije darovitih učenika u skladu sa standardima u ovoj oblasti

Proces identifikacije treba da osigura da se identifikuju svi segmenti, područja i stepeni darovitosti, uz učešće svih zainteresovanih strana (roditelja, šire zajednice, svih nastavnika, vršnjaka).

Identifikacija darovitosti je dugoročan proces, u čijoj je osnovi otkrivanje ili indicija da je jedno dijete darovito (npr. od strane roditelja, učitelja). Zatim treba da slijedi sveobuhvatna analiza jednog učenika i pronalaženje višestrukih izvora informacija i dokaza, zasnovanih na kriterijumima za otkrivanje i identifikaciju darovitih. Potrebno je stalno posmatranje i praćenje djeteta, u svim fazama razvoja (razvojna komponenta nadarenosti), uz dobro promišljene, planirane, dozirane intervencije, budući da ovoj deci, veoma često, treba omogućiti više slobode i samostalnosti u izboru načina učenja i rada.

Posebno se naglašava dimenzija etičnosti u svim ovim pristupima ili postupcima – vodeći strogo računa o najboljem interesu svakog ovog djeteta, njegovom zdravom razvoju i njegovim potrebama. Subjektivne, neutemeljene, brzoplete odluke o djetetovim sposobnostima, ili odluke donešene bez **temeljnog**

znanja o nadarenosti (vrstama, manifestacijama, potrebama, konceptima), mogu da ugroze njegov dalji razvoj i postignuća.

Direktor škole treba da osigura da se u školi poštuju procedure za identifikaciju darovitih učenika uz korišćenje više kriterijuma. Stručni saradnici, nastavnici, roditelji/staratelji, učenici, vršnjaci, direktori i članovi zajednice moraju biti uključeni u proces identifikacije. Svaka škola treba da formira **Tim za podršku i praćenje rada sa darovitim učenicima u školi**. Tim treba da se sastoji od predstavnika nastavnika, stručnih saradnika, roditelja i učenika, a njime treba da rukovodi koordinator (po pravilu psiholog) koga imenuje direktor škole. Uloga tima je da promoviše značaj i prati rad sa darovitim učenicima u školi, da saraduje sa predstavnicima obrazovnih institucija sistema, naučnih institucija, nevladinih organizacija i dr. koje pružaju podršku darovitim učenicima.

Stručni saradnici treba da doprinesu otkrivanju i identifikaciji darovitih učenika i daju podršku, tako što će sprovoditi psihološke i pedagoške procjene, pružati savjetodavnu pomoć učenicima, nastavnicima i roditeljima, zastupati najbolje interese učenika, sprovoditi razvojne programe za podršku učenicima, nastavnicima i roditeljima.

Nastavnici, uz podršku, imaju odgovornost da ukazuju na izuzetne potencijale i sposobnosti deteta, a zatim i da se uključuju u proces identifikacije nadarenih i talentovanih učenika u svojim odjeljenjima. Identifikacija darovitosti učenika je sastavni dio procesa nastavnikovog prepoznavanja individualnih potreba učenika. Nastavnici mogu inicirati identifikaciju nadarenih učenika u dogovoru s roditeljima/starateljima, stručnim saradnicima i ostalim članovima kolektiva. Identifikacija darovitosti je od temeljne važnosti za pružanje adekvatnog razvojnog programa.

Škole imaju odgovornost da unaprijede partnerske odnose roditelji-škola za podršku darovitim učenicima jer roditelji/staratelji mogu pružiti korisne i pouzdane informacije o sposobnostima i karakteristikama svoje dece. Prikupljanje informacija od roditelja/staratelja pomaže da se smanji rizik od neuspješnosti i poboljšava mogućnosti za identifikaciju i obrazovnu podršku darovitim učenicima.

Školski tim za podršku i praćenje darovitih učenika treba da obezbijedi mišljenje **vršnjaka** o potencijalno darovitim, vodeći računa da se ne naruše socijalni odnosi i grupna dinamika.

Važan zadatak školskog tima je da pokrene inicijativu da kulturno-umjetničke, naučne i sportske ustanove u **lokalnoj zajednici** u okviru svojih redovnih djelatnosti organizuju rad sa darovitima.

Metode identifikacije će biti odabrane na osnovu starosne dobi, stepena i domena sposobnosti koju treba dostići. One uključuju:

- testove za mjerenje različitih aspekata razvoja

- standardizovane testove sposobnosti (opštih i specifičnih)
- nominaciju od strane roditelja/staratelja, nastavnika, stručnih saradnika, vršnjaka i na osnovu samoprocjene
- vrednovanje postignuća učenika kroz niz aktivnosti u školi
- rezultate na državnim i međunarodnim takmičenjima
- ocjene u školi

Prilikom identifikacije, treba voditi računa o tome da se dječije mogućnosti mogu vremenom mijenjati. Neke se mogu razvijati kasnije nego što očekujemo, dok druge mogu pokazivati iznenadni pad u postignuću. Fokus treba da bude na određenim sposobnostima, umjesto na opštoj inteligenciji ili samo pozitivnim stavovima prema radu. Neophodno je koristiti što više procedura procjenjivanja i omogućiti da svi učenici imaju jednake šanse.

Specifični cilj 2

Omogućiti obogaćivanje kurikuluma kao jedan od modela podsticanja darovitosti u školi

Kurikulum se obogaćuje po širini, ciljevima i sadržajima učenja, kao i po dubini, metodama nastave/učenja koje treba da angažuju više misaone procese u obradi tih sadržaja, a u skladu sa sposobnostima, sklonostima, interesovanjima i motivacijom darovitih učenika. Zavod za školstvo i Centar za stručno obrazovanje treba da pripreme Preporuke za obogaćivanje programa i ponude ga školama. U narednom periodu treba formirati komisije koje će definisati obogaćeni program po predmetnim oblastima za rad sa darovitim učenicima.

U procesu planiranja nastave (godišnje, operativno planiranje i neposredna priprema za čas) potrebno je da nastavnici pažljivo definišu ciljeve, sadržaje i metode učenja, koji će biti izazovni za darovite učenike i odgovarati njihovom stepenu razvoja, ali i biti povezani sa jezgrom predmetnog programa.

Sadržaji, kojima se obogaćuje program, treba da budu primjereni učenikovim interesovanjima, u cilju podsticanja njihove motivacije za rad i daljeg razvoja svih potencijala. Oni treba da budu dovoljno izazovni i raznovrsni da podstiču više misaone procese. Naglasak treba staviti na sticanje temeljnih znanja, a ne samo činjenica, pri čemu tempo rada treba da bude fleksibilan i da odgovara brzini napredovanja svakog darovitog učenika. Važno je da nastavnici koriste interdisciplinarni pristup u nastavi, koji je zasnovan na integraciji problema iz različitih oblasti nauke, jer se tako podstiče želja darovitih učenika za proširivanjem i produbljivanjem znanja, kao i razvijanjem sposobnosti da reaguju na različite pojave.

Planiranje i pripremanje nastave treba da sadrži različite pristupe poučavanja, različite metode učenja i, na kraju, različite načine prezentovanja onog što se naučilo. Nastavu treba organizovati tako da omogući učenicima da primjenjuju metode učenja kao što su: rješavanje problema, izrada projekata, istraživanja, kooperativno učenje, divergentno učenje i sl.

Prilikom realizacije obogaćenog kurikulumu za redovnu nastavu, darovite učenike ne treba izdvajati iz odjeljenja, već im omogućiti individualan ili rad u grupi na zadacima i projektima uz stručno vođenje nastavnika.

Postignuća u učenju se mogu unaprijediti kada daroviti učenici borave i uče u grupi onih sa sličnim sposobnostima i interesovanjima. Stoga je pored planiranja redovne nastave, potrebno sačiniti i plan rada dodatne nastave i sekcija slobodnih aktivnosti čijom će se realizacijom odgovoriti potrebama i interesovanjima darovitih učenika. U ovim planovima je potrebno posebno definisati ciljeve, sadržaje i aktivnosti učenja koje podstiču više misaone procese (analiza, sinteza, evaluacija) kao i razvoj vještina.

Vršnjačka edukacija može biti jedna od metoda angažovanja darovite dece u školi i van nje, u situacijama kada rade timski sa svojim vršnjacima, starijim učenicima ili studentima. Ovakvi mehanizmi mogu se realizovati kako u toku redovne nastave, tako i kroz vannastavne aktivnosti i projekte.

Za vrlo darovite učenike potrebno je obezbijediti individualni pristup koji podrazumijeva organizovanje mentorskog rada van časova redovne nastave. U tom cilju, potrebno je za svakog izuzetno darovitog učenika uraditi individualni obrazovni plan rada. Mentor darovitom učeniku može biti nastavnik iz škole ili stručnjak iz određene oblasti van škole. Mentorskim radom, u dužem vremenskom periodu, obradjuje se određena tema pri čemu je mentor tu da podstiče učenika na otvorenu raspravu, posmatranje i praktičan rad pružajući mu punu podršku. Jedan od načina rada mentora i darovitog učenika može biti udaljeno učenje (distance learning) kojim se omogućava pristup materijalima za učenje, multimedijalnim prezentacijama i sl. uz kontinuiranu provjeru znanja i elektronsku komunikaciju. Udaljeno učenje može biti naročito primjenljivo onda kada je mentor darovitom učeniku stručnjak van škole.

Specifični cilj 3

Unaprijediti profesionalne kompetencije nastavnika i stručnih saradnika za rad sa darovitim učenicima

Visoke sposobnosti učenika nijesu dovoljne same po sebi. Darovitost se njeguje, podstiče i stalno razvija. Zato je, pored kognitivnog, neophodno voditi računa i o drugim aspektima razvoja ličnosti: emocionalnom, afektivnom, socijalnom. Potrebno je razviti osobine ličnosti kao što su istrajnost, upornost, izdržljivost, visoka motivisanost i sl. Da bi se ove osobine podržale, važna je odgovornost svih odraslih: roditelja, škole, zajednice, društva u cjelini.

Uprava škole, nastavnici i stručni saradnici, predstavljaju ključan faktor za rad sa darovitim učenicima. Pedagoški koncept za razvoj i podršku darovitim učenicima podrazumijeva između ostalog obuku uprava škola, nastavnika i stručnih saradnika kroz inicijalno obrazovanje i njihovo kontinuirano profesionalno usavršavanje.

Na osnovnim studijama za obrazovanje nastavnika i stručnih saradnika, neophodno je buduće nastavnike osposobiti za rad sa darovitim učenicima.

Pored bazičnih znanja stečenih tokom inicijalnog obrazovanja, nastavnicima su potrebna specifična znanja i umijenja za rad sa darovitim učenicima. Ona se mogu steći kroz obuke koje će ih osposobiti za prepoznavanje i identifikaciju darovitih učenika kao i za definisanje sadržaja i metoda u skladu sa njihovim individualnim sposobnostima i talentima.

Neophodno je u narednom periodu izraditi nove programe obuke koji će biti usmjereni na specifične oblasti darovitosti, kao i na metode poučavanja i učenja koje su relevantne za rad u ovim oblastima. Ovim programima nastavnici bi trebali biti obučeni kako za prepoznavanje darovitih učenika tako i za izradu obogaćenih programa (redovna nastava, dodatna nastava i mentorski rad) u skladu sa preporukama ZZŠ i CSO. Kako su ZZŠ i CSO nadležni za profesionalni razvoj nastavnika neophodno je da u narednom periodu organizuju obuke nastavnika za rad sa darovitim učenicima.

Škole, takođe, u okviru svog plana profesionalnog razvoja treba da planiraju, kao jednu od prioritarnih oblasti stručnog usavršavanja, identifikaciju i rad sa darovitim učenicima. Planom PRNŠ-a potrebno je predvidjeti aktivnosti kojima bi nastavnici razmjenjivali iskustva unutar škole ili između škola o adekvatnim metodičkim pristupima u radu sa darovitim učenicima.

Specifični cilj 4

Podržati projekte koji podstiču darovitost i unaprijediti sistem takmičenja

Takmičenja

Ispitni centar svake godine radi analizu postignutih rezultata na državnom takmičenju u znanju, u cilju poboljšanja njegovog kvaliteta. Predmet analize su testovi, procedure takmičenja, mišljenje takmičara, mentora i autora testova. Učenici i nastavnici smatraju da bi zadaci trebalo da budu usklađeni sa predmetnim programom više nego što je do sada bilo.

Često se misli da se motivacija darovitih učenika za takmičenje podrazumijeva jer su oni radoznali, znaju više i žele više. Ponekad neki drugi motivi budu presudni za prijavljivanje za takmičenje. Analiza Ispitnog centra je pokazala da na motivaciju učenika za takmičenje uprava škole nema uticaja, kao i da je mali

uticaj roditelja. Trećinu učenika motiviše predmetni nastavnik, a svi ostali imaju lične motive da odmjere svoja znanja. Dodatno radeći sa učenicima, nastavnik motiviše učenika za izučavanje svog predmeta, otkriva i razvija njegove sklonosti i sposobnosti. Nastavnici smatraju da je želja za saznanjem najvažniji motiv učenika da se takmiče. Pored proširivanja znanja i želje za postignućem, učenici se odlučuju i zbog druženja, a ponekad zbog nastavnika ili obezbjeđenja dobre ocjene iz predmeta.

Zabrinjava podatak da je veliki broj takmičara na državnom takmičenju postiže ispod 50% poena. Po mišljenju mentora problem je i u težini i u sadržaju (neadekvatan, ne odgovara programu) testa ili je problem u takmičarima jer nijesu odabrani najbolji i nijesu adekvatno pripremljeni.

Boljim rezultatima državnog takmičenja znatno bi doprinijela:

- bolja motivacija učenika za prijavljivanje na takmičenje
- bolja selekcija učenika
- povećanje broja takmičenja koja mu prethode
- jasne propozicije za uspostavljanje i sprovođenje jedinstvenog sistema školskog takmičenja

Učenici bi na školskom, opštinskom, regionalnom i drugim takmičenjima usavršavali vještinu rješavanja testova i objektivnije procijenjivali sopstvena znanja.

U cilju pružanja podrške darovitim učenicima srednjih stručnih škola, Centar za stručno obrazovanje je do sada organizovao takmičenja u znanju i vještinama iz pojedinih oblasti. Analiza ovih takmičenja ukazuje na potrebu unapređenja koncepta i kriterijuma za takmičenja u znanju, kao i na potrebu organizovanja Nacionalnog takmičenja u vještinama, posebno iz oblasti koje su od strateškog značaja za razvoj privrede Crne Gore.

Projekti

Institucije sistema i škole treba da se usmjeravaju ka uključivanju u regionalne i međunarodne inicijative u oblasti podsticanja darovitosti, naročito putem programa EU – Erasmus+, u okviru kojeg se obezbjeđuje razmjena znanja, širenje vidika i motivisanje nastavnika za rad, između ostalog i sa darovitim učenicima.

Među “top down” inicijativama koje bi se mogle projektno realizovati, a koje su se pokazale uspješnim i u domaćem i u međunarodnom iskustvu jesu organizovane i detaljno osmišljene posjete naučnika, sportista, umjetnika, biznismena, političara školama ili njihova interakcija i komunikacija sa učenicima putem interneta (npr. Australija, Kanada: Scientists in Schools; UK: I’m a Scientist), što takođe pospješuje primjenu različitih vrsta nastave.

U smislu sistemske podrške programima i projektima koji promovišu rad sa darovitim učenicima osnovnih i srednjih škola, nameće se potreba formiranja fonda za podršku darovitim učenicima. Sredstva namjenskog fonda, bila bi korišćena za podršku projektima za nabavku opreme, učila, edukativnih kompleta, stručne i naučno-popularne literature, organizaciju istraživačkih kampova, radionica sa praktičnim vježbama i eksperimentima, kao i za učešće učenika na međunarodnim olimpijadama i drugim smotrama znanja, organizovanje smotri i konkursa za mlade istraživače i aktivnost na promociji nauke.

Raspodjelu sredstava fonda za podršku darovitim učenicima je potrebno regulisati procedurama uz precizno definisana pravila i kriterijume. Kao jedna od mogućnosti u periodu do osnivanja fonda je određenje posebne, namjenske stavke u programskom budžetu Ministarstva prosvjete koja bi se odnosila na podršku darovitim učenicima. Osim toga, sredstva fonda obezbijevala bi se putem donacija, legata i sl.

Za realizaciju ovih preporuka neophodna je saradnja svih institucija i strukovnih organizacija.

JU Ekološki edukativni centar (EEC) na Virpazaru ima mogućnost da kroz brojne projekte, tematske (ljetnje i zimske) škole za darovitu decu, rad sa nastavnim kadrom na poboljšanju didaktičkih vještina u laboratoriji i prirodi preraste u nacionalni centar za podršku darovitim učenicima. EEC se prepoznaje kao jedan od značajnih resursa za podršku darovitim učenicima, koji je potrebno, u saradnji sa Ministarstvom prosvjete, Ministarstvom nauke, Ministarstvom održivog razvoja i turizma, Zavodom za školstvo, Centrom za stručno obrazovanje, Ispitnim centrom, Univerzitetom Crne Gore, kao i fondovima Evropske unije u narednom periodu unaprijediti. Organizovanje tematskih škola za učenike, pripreme učenika za takmičenja, bavljenje istraživačkim radom, u mnogome bi doprinijelo boljoj motivaciji učenika da razviju svoju darovitost.

Takvo djelovanje Centra doprinelo bi povećanju interesovanja dece za prirodne i inženjerske nauke. Univerzitet bi poboljšao komunikaciju sa profesorima osnovnih i srednjih škola, relevantnije uticao na kreiranje i obogaćivanje predmetnih programa, kao i programa dodatne nastave i slobodnih aktivnosti što bi se direktno reflektovalo na poboljšanje kvaliteta postignuća učenika na međunarodnim takmičenjima.

Osim toga, posredstvom Centra bi se omogućilo povezivanje sa međunarodnim projektima i istraživačkim centrima u regionu i Evropskoj uniji, kako bi naši daroviti učenici imali mogućnost da sa svojim mentorima razmjenjuju znanja i iskustva.

Edukacija školskog nastavnog kadra na poboljšanju didaktičkih vještina kroz korišćenje savremenih nastavnih sredstava u opremljenim laboratorijama i kabinetima Centra, značajno bi uticala na osnaživanje i motivaciju nastavnika za rad sa darovitim učenicima.

Specifični cilj 5

Poboljšati materijalno-tehničke uslove za rad sa darovitim učenicima i unaprijediti kvalitet udžbenika

U većini naših škola, učionice su univerzalne, namijenjene izvođenju nastave svih predmeta, te zato ne mogu zadovoljiti specifične zahtjeve svakog predmeta, a posebno ne specifične potrebe darovitih učenika. Osnovna didaktička vrijednost specijalizovanih učionica je u tome što su snabdjevene opremom i nastavnim sredstvima potrebnim za uspješnu nastavu odgovarajućeg predmeta. U takvim učionicama, učenici uče na primarnim izvorima koji sadržaje čine razumljivijim, a stečena znanja dubljim, trajnijim i primjenljivijim. Aktivnosti učenika u nastavi organizovanoj u ovim učionicama su svestranije, jer u njima učenici prolaze kroz sve faze sticanja znanja, od percepcije, preko praktičnog djelovanja, do misaonog izražavanja. Specijalizovane učionice omogućavaju uspješniji rad sa darovitim učenicima jer se nastava u njima može tematizovati, a prikladne su i za vannastane aktivnosti. Potrebno je da nastava u školama bude organizovana tako da se u potpunosti iskoriste specijalizovane učionice za pojedine predmete ili da se nastava u jednoj specijalizovanoj učionici organizuje za grupu srodnih predmeta.

U Izvještaju eksterne evaluacije vaspitno-obrazovnog rada Zavoda za školstvo (2013), zaključuje se da je potrebno povećati broj kabineta za realizaciju predmetnih programa i poboljšati njihovu opremljenost nastavnim sredstvima, pomagalicama i didaktičkim materijalom; godišnjim planom i programom rada sačiniti procjenu opremljenosti škole nastavnim sredstvima i sačiniti plan prioritarnih potreba za opremanje i korišćenje postojećih; informatičku učionicu učiniti otvorenom i za druge nastavne oblasti i napraviti raspored izvođenja nastave iz drugih predmeta; školske biblioteke dopuniti stručnom literaturom i multimedijalnim sadržajima.

Savremena obrazovna tehnologija, uz korišćenje informaciono-komunikacionih sistema, stvara preduslove za angažovanje svih čula, u procesu sticanja novih znanja, razvija kreativnost učenika i obezbjeđuje njihovu veću aktivnost u procesu nastave i učenja. Upotreba elektronskog učenja u nastavi, posebno je značajna za darovite učenike jer ono omogućava individualni pristup kojim se nastava može uskladiti prema njegovim mogućnostima i tempu kojim on napreduje. Ovaj vid učenja bi omogućio darovitim učenicima prikupljanje informacija u svrhu istraživanja, kreacije, kao i interakciju sa drugim učenicima, nastavnicima i ekspertima u široj zajednici. Elektronsko učenje je projektno orijentisano i omogućava stalni pristup širim znanjima i kontinuirano napredovanje. S obzirom na to da većina naših škola ima informatičke učionice i pristup internetu, neophodno je obezbijediti da one budu dostupne i stavljene u funkciju razvoja potencijala darovitih učenika.

Stručna literatura iz raznih oblasti predstavlja važan segment rada sa darovitim učenicima, jer se i sam nastavnik mora kontinuirano profesionalno usavršavati i pratiti stručnu literaturu iz oblasti struke i njene primjene u nastavi. U skladu sa tim, važno je obogatiti školske biblioteke pedagoškom i stručnom literaturom (knjige, časopisi ili elektronski sadržaji) koje bi koristili nastavnici i učenici.

Kada su u pitanju udžbenici i udžbenička literatura, u narednom periodu treba nastaviti sa radom na unapređenju njihovog kvaliteta u segmentu koji se odnosi na podršku darovitim učenicima. Potrebno je uraditi edukativne softvere koji će ponuditi učenicima mogućnost učenja na različitim nivoima. Prednost postojanja ovakvih softvera je to što učenik može da bira nivo i tempo napredovanja u skladu sa svojim mogućnostima i interesovanjima. Softveri treba da budu interaktivni i da sadrže slagalice, igrice, testove, kvizove, simulacije i sl.

Specifični cilj 6

Uspostaviti mehanizme obezbjeđenje kvaliteta, permanentnog praćenja i evaluacije rada sa darovitim učenicima

U cilju unapređenja kvaliteta svog rada, škola vrši samoevaluaciju. Jedna od prioritarnih oblasti samoevaluacije treba da se odnosi na podršku koju škola pruža darovitim učenicima. Na taj način, škola treba da prepozna svoje mogućnosti, prednosti i efekte rada sa darovitim učenicima, ali i nedostatke, kako bi preduzela korake, u cilju poboljšanja aktivnosti u ovom segmentu svog djelovanja. Tim za samoevaluaciju rada škole treba da definiše indikatore kvaliteta rada sa darovitim učenicima, metode i tehnike samoevaluacije, način prikupljanja i obrade podataka, pisanje izvještaja, kao i izradu akcionog plana kojim se planira unapređenje kvaliteta rada sa darovitim učenicima. Član tima za samoevaluaciju treba da bude i koordinator za praćenje podrške darovitim učenicima na nivou škole.

Analiza praćenja i evaluacije nastavne prakse u školama u nadležnosti je ZZŠ i CSO. Neophodno je preispitati postojeću metodologiju eksterne evaluacije vaspitno-obrazovnog rada u dijelu koji se odnosi na rad sa darovitim učenicima, unaprijediti je i uspostaviti objektivne kriterijume procjene kvaliteta u ovoj oblasti. U oblasti podrške koju škola pruža učenicima, neophodno je definisati indikatore kojima će se utvrditi da li u školi funkcioniše tim za praćenje podrške darovitim učenicima, na koji način se vrši proces identifikacije darovitih učenika, da li su programi redovne i dodatne nastave i mentorski rad obogaćeni u skladu sa preporukama i da li se kao takvi realizuju, da li je ostvarena saradnja sa lokalnom zajednicom i dr.

U cilju efikasnijeg sistemskog praćenja darovitih učenika, potrebno je prepoznati ih u MEIS aplikaciji.

Specifični cilj 7

Unaprijediti zakonski okvir

Uočena je terminološka neujednačenost u pogledu imenovanja darovitih učenika u zakonima iz oblasti obrazovanja. Negdje se daroviti učenici prepoznaju kao talenti, negdje kao nadareni, obdareni, daroviti. Budući da je u ovom strateškom dokumentu opredjeljenje da se koristi termin daroviti učenici, kao sveobuhvatan, potrebno je i pravnu regulativu u tom smislu ujednačiti.

Osim toga, Strategijom se preporučuje uvođenje školskog tima za podršku darovitim učenicima. Zadaci i nadležnosti ovog tima bili bi sastavni dio Godišnjeg plana rada škole. Tim bi se formirao za svaku školsku godinu, a kroz zakonske nadležnosti direktora škole koje su definisane Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju, može se propisati obaveza direktora da formira ovaj školski tim.

Sam rad nastavnika sa darovitim učenicima zahtjeva posebnu pažnju. Strategijom se predlaže mentorski rad. Mentor može biti nastavnik škole ili stručnjak van škole. Takav koncept angažovanja mentora zahtijeva i određenu zakonsku potporu. U postojećim zakonskim odredbama moguće je prepoznati dva časa dodatnog mentorskog rada nastavnika sa darovitim učenicima, samo je potrebno to jasnije definisati. Odgovarajućim podzakonskim aktom bi se prava, dužnosti i zadaci mentora mogli urediti na adekvatan način.

Jedna od ključnih preporuka za kvalitetnu podršku darovitim učenicima je osnivanje posebnog fonda. Kako bi ovaj fond mogao na pravi način da ispuni svoju svrhu, neophodno je stvoriti zakonske uslove za njegov rad, način i uslove za osnivanje, finansiranje, transparentnost rada, način korišćenja sredstava i sl. Osnivanje fonda bi bio prvi korak u uspostavljanju Centra za podršku darovitim učenicima koji bi se formirao u budućnosti.

Analizom zakona iz oblasti obrazovanja, kao i praktičnom potrebom za bolje definisanje specifičnosti koje se odnose na osnovno umjetničko obrazovanje, nametnuo se zadatak za promjenom zakona i podzakonskih akata u dijelu koji se odnosi na osnovno umjetničko obrazovanje. Brojne inicijative osnovnih muzičkih i baletskih škola govore o potrebi izrade novog zakona koji bi se bavio samo osnovnim umjetničkim obrazovanjem, kao i potpunom reformom predmetnih programa i revidiranjem sistema osnovnog muzičkog i baletskog obrazovanja u Crnoj Gori, što bez odgovarajuće pravne potpore, nije moguće uraditi.

LITERATURA

1. Adžić, D. (2011). Darovitost i rad s darovitim učenicima. *Život i škola* 5, 171-184.
2. Analiza takmičenja u znanju (2006); Podgorica: Ispitni centar
3. Analiza takmičenja u znanju (2007); Podgorica: Ispitni centar
4. Analiza takmičenja u znanju (2008); Podgorica: Ispitni centar
5. Avramović, Z., Vujačić, M. (2009). Odnos nastavnika prema darovitim učenicima. *Pedagoška stvarnost*, 9-10, 878-889.
6. Backović, A, Vučurović, V., Lalović, Z. (2008). *Istraživanja u obrazovanju*. Podgorica, Zavod za školstvo
7. Bodrić, R. (2009). Daroviti, nacionalni potencijal znanja - nacionalna briga. *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa - Daroviti i društvena elita*, 1, 92-99.
8. Bodroški Spariosu, B. (2007). Efikasnost i pravičnost obrazovnih sistema u evropskim politikama obrazovanja. *Nastava i vaspitanje*, 3
9. Backović A., Vučurović V., Lalović Z. (2008): *Istraživanja u obrazovanju*, Podgorica, Zavod za školstvo
10. Bodrić, R. (2009): Daroviti, nacionalni potencijal znanja - nacionalna briga, *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa - Daroviti i društvena elita*, 92-99.
11. Damjanović, R. (2005). *Leksikon pedagoško-psiholoških pojmova i izraza*, Podgorica, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
12. Vlahović-Štetić V. (2008): Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi, Zagreb, Institut za društvena istraživanja
13. Grandić, R., Letić, M. (2008). Pedagoška strategija podsticanja darovitosti. *Pedagoška stvarnost*, 9-10, 865-881.
14. Đorđević, B. (1975): Prva svetska konferencija o darovitoj deci, *Pedagogija*, 13, 249-253.
15. Đorđević, B. (1995). *Daroviti učenici i (ne) uspeh*. Beograd: Zajednica učiteljskih fakulteta
16. Đorđević, B. (1975). Prva svetska konferencija o darovitoj deci. *Pedagogija*, 13, 249-253.
17. Đorđević, B. (1985): Prednosti i nedostaci pojedinih oblika edukacije nadarenih učenika (u časopisu: *Obrazovanje i rad*, br. 5, str. 39)
18. Đorđević, B., Maksić, S. (2005): Podsticanje talenata i kreativnosti mladih – izazov savremenom svetu, *Zbornik Instituta za pedagoško istraživanje*, 1, 125-147.

19. Đorđević, B., Maksić, S. (2005): Podsticanje talenata i kreativnosti mladih – izazov savremenom svetu, *Zbornik Instituta za pedagoško istraživanje*, 1, 125-147.
20. Ispitni centar (2007, 2008, 2009 i 2010): Analiza državnog takmičenja u znanju
21. Jovanović N; Bajković R. (2014): Podrška darovitim i talentovanim učenicima, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Podgorica
22. Maksić, S. (2007): Darovito dete u školi, Zavod za udžbenike, Beograd
23. Maksić, S., Mirkov, S. (2007): Saradnja škole i porodice u podsticanju talenata i kreativnosti mladih, u: N. Polovina i B. Bogunović (prir.), *Saradnja škole i porodice, Pretpostavke, teškoće i mogućnosti* (209-222). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
24. Minić Z.; Lazović V. “Ko i kako brine o darovitim učenicima”, *Vaspitanje i obrazovanje br. 1* (2012)
25. Renzulli, J. S. (2005). The three-ring conception of giftedness: A developmental model for promoting creative productivity. U: R. J. Sternberg & J. E. Davidson (ur.), *Conceptions of giftedness* (drugo izdanje; str. 246-279). New York: Cambridge University Press.
26. Spasenović, V. (2009): Tendencije i pravci razvoja školskih sistema evropskih zemalja, *Zbornik radova sa naučnog skupa “Škola budućnosti”*, Srpska akademija nauka, 77-93.
27. Stanković, D. (2010): Upravljanje sistemom obrazovanja: međunarodni trendovi i glavne teme, *Zbornik Instituta za pedagoško istraživanje*, 1, 42-55.
28. Sternberg, R. J. (1982). Lies we live by: Misapplication of tests in identifying the gifted. *Gifted Child Quarterly*, 26 (4), 157-161.
29. Zavod za školstvo - Odsjek za utvrđivanje kvaliteta, Podgorica, *Izveštaj o radu za 2013. godinu*

AKCIONI PLAN (2015-2016)

**ZA REALIZACIJU
STRATEGIJE ZA RAZVOJ I PODRŠKU DAROVITIM UČENICIMA (2015-2019)**

Specifični cilj 1

Unaprijediti sistem identifikacije darovitih učenika u skladu sa standardima u ovoj oblasti

Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
Obezbijediti da sistem identifikacije darovitih učenika bude sveobuhvatan, pravedan i pouzdan	Razviti i/ili standardizovati instrumentarij na nivou sistema za identifikaciju potencijalno darovitih učenika	ZZŠ, CSO, IC	2015.	Izrađen set instrumenata	Budžetska sredstva za 2015. Donacije
	Formirati timove na nivou škola za podršku i praćenje rada sa darovitim učenicima	Direktori škola	2015.	Formiran tim za podršku i praćenje rada sa darovitim učenicima i imenovan koordinator;	
Unaprijediti sistem identifikacije darovitih i talentovanih učenika učešćem različitih aktera	Prikupiti podatke od strane stručnih saradnika uz pomoć instrumenata i drugih izvora za identifikaciju darovitih učenika	Tim za podršku i praćenje rada sa darovitim učenicima	Kontinuirano počev od 2015.	Prikupljeni podaci	
	Prikupiti podatke od strane nastavnika uz pomoć instrumenata i drugih izvora za identifikaciju darovitih učenika	Tim za podršku i praćenje rada sa darovitim učenicima i stručni saradnik	Kontinuirano počev od 2015.	Prikupljeni podaci	
	Prikupiti podatke od strane roditelja uz pomoć instrumenata i drugih izvora za identifikaciju darovitih učenika	Tim za podršku i praćenje rada sa darovitim učenicima i	Kontinuirano počev od 2015.	Prikupljeni podaci	

		stručni saradnik		
	Prikupiti podatke od strane vršnjaka uz pomoć instrumenata i drugih izvora za identifikaciju darovitih učenika	Tim za podršku i praćenje rada sa darovitim učenicima i stručni saradnik	Kontinuirano počev od 2015.	Prikupljeni podaci
Unaprijediti razvojno savjetovanje darovitim učenicima i praćenje njihovog napredovanja tokom školovanja	Pratiti i podsticati razvoj darovitih učenika	Stručni saradnici	Kontinuirano	Realizovana savjetovanja
	Analizirati napredovanje darovitih učenika tokom školovanja (iz razreda u razred, kao i po završetku nivoa obrazovanja)	Tim za podršku i praćenje rada sa darovitim učenicima	Kontinuirano	Urađena analiza na kraju svake školske godine

Specifični cilj 2

Omogućiti obogaćivanje kurikuluma kao jedan od modela podsticanja darovitosti u školi

Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
Izraditi Preporuke za obogaćivanje kurikuluma za rad sa darovitim učenicima	Izraditi Preporuke za obogaćivanje kurikuluma po nastavnim oblastima - definisati ciljeve i sadržaje (u tom cilju formirati timove sastavljene od predstavnika ZZŠ, CSO, nastavnika iz škola, pedagoga, psihologa i stručnjaka iz različitih oblasti)	ZZŠ, CSO, IC	Maj 2015.	Dokument sa urađenim preporukama	Nadoknada za rad timova i izradu dokumenta
Obogatiti kurikulume u skladu sa preporukama	U okviru godišnjih i operativnih planova rada, dodati ciljeve i sadržaje	Stručni aktivni u školama uz podršku	Septembar 2015.	Napisani planovi	

	koji su namijenjeni darovitim učenicima	PP službe, na osnovu preporuka ZZŠ i CSO			
	Raditi neposredne pripreme za čas u skladu sa Preporukama za obogaćivanje kurikuluma (aktivnosti kojima će se realizovati planirani sadržaji za rad sa darovitim učenicima)	Nastavnici u školama uz podršku PP službe	Septembar 2015.	Napisane pripreme	
Obezbijediti različite vidove vannastavnih aktivnosti kako bi se odgovorilo potrebama i interesovanjima darovitih učenika	Izraditi planove rada dodatne nastave u kojima su naznačeni ciljevi, sadržaji i metode poučavanja i učenja primjerene radu sa darovitim učenicima, u skladu sa Preporukama	Stručni aktivni u školama uz podršku PP službe	Septembar 2015.	Napisani planovi	
	Izraditi planove rada sekcija slobodnih aktivnosti u kojima su naglašeni ciljevi, sadržaji i metode poučavanja i učenja primjerene radu sa darovitim učenicima, u skladu sa Preporukama.	Stručni aktivni u školama uz podršku PP službe	Septembar 2015.	Napisani planovi	
Obezbijediti mentorstvo izuzetno darovitim učenicima kako bi se odgovorilo njihovim potrebama i interesovanjima	Izraditi individualni obrazovni plan za rad sa posebno darovitim učenicima uz podršku mentora	Mentori - nastavnici iz škole ili stručnjaci iz oblasti u kojoj je učenik nadaren uz podršku PP službe	Februar 2016.	Napisani planovi	Nadoknada za mentorski rad
Obezbijediti reformisane programe u umjetničkim školama	Izraditi savremene programe za osnovno muzičko obrazovanje	ZZŠ	Septembar 2016.	Urađeni programi	Nadoknada za radne grupe

Specifični cilj 3

Unaprijediti profesionalne kompetencije nastavnika i stručnih saradnika za rad sa darovitim učenicima

Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
Unaprijediti kompetencije uprave škole, nastavnika i stručnih saradnika za rad sa darovitim učenicima kroz inicijalno obrazovanje i kontinuirani profesionalni razvoj	Uraditi analizu postojećih studijskih programa inicijalnog obrazovanja nastavnika i stručnih saradnika u odnosu na rad sa darovitim učenicima i inicirati promjene	Univerzitet Crne Gore	2016.	Urađena analiza programa i uvedeni sadržaji koji se odnose na rad sa darovitim učenicima	
	Povećati broj akreditovanih programa obuke nastavnika za rad sa darovitim učenicima u različitim oblastima	ZZŠ, CSO	Septembar 2015.	Urađeni programi obuke	
	Organizovati savjetovanje za uprave škola o kreiranju školske politike obrazovanja darovitih učenika	MP, ZZŠ, CSO, IC	Februar, mart 2015.	Orgnizovano savjetovanje za sve direktore škola	Troškovi organizacije savjetovanja
	Organizovati obuke za nastavnike i stručne saradnike osnovnih i srednjih škola za identifikaciju darovitih učenika	ZZŠ, CSO, IC	Mart, april 2015.	Obučeni nastavnici (predstavnici aktiva) i stručni saradnici	Troškovi organizacije savjetovanja
	Organizovati obuke za nastavnike i stručne saradnike osnovnih i srednjih škola za obogaćivanje kurikuluma (redovne, dodatne nastave i sekcija	ZZŠ, CSO, IC	Jun, avgust 2015.	Obučeni nastavnici i stručni saradnici	Troškovi organizacije obuka

	slobodnih aktivnosti)				
Unaprijediti kompetencije nastavnika u umjetničkim školama	Organizovati obuke nastavnika za primjenu novih programa	ZZŠ	2016.	Obučeni nastavnici za primjenu novih programa	Troškovi organizovanja obuka

Specifični cilj 4

Unaprijediti sistem takmičenja i podržati projekte koji podstiču darovitosti

Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
Unaprijediti kvalitet takmičenja primjenom raznih oblika provjere znanja i vještina	Pored obaveznih testova znanja na takmičenju, uvesti praktične provjere u laboratoriji, usmene provjere itd.	MP, IC, ZZŠ, CSO, NVO (kao partneri),	2016.	Broj predmeta u kojima se vrši i praktična provjera	
	Analizirati i unaprijediti sistem takmičenja iz oblasti školskog sporta	MP, ZZŠ	2016.	Urađena analiza i unaprijeđen sistem takmičenja	
	Analizirati i unaprijediti sistem takmičenja umjetnički darovitih učenika	MP, ZZŠ	2016.	Urađena analiza i unaprijeđen sistem takmičenja	
Poboljšati rezultate naših učenika na međunarodnim takmičenjima u znanju i vještinama	Organizovati kontinuirane pripreme takmičara za međunarodna takmičenja u znanju i vještinama	IC, CSO, ZZŠ, MP, škole, univerziteti NVO (kao partneri),	Kontinuirano - počev od 2015.	Broj učenika sa kojima se kontinuirano radi u cilju priprema za međunarodno takmičenje	

	Organizovati veći broj takmičenja u državi, kao i učešće učenika na međunarodnim takmičenjima	MP, IC, CSO, NVO (kao partneri), lokalna zajednica	Kontinuirano - počev od 2015.	Broj takmičenja	Troškovi organizacije takmičenja
	Obezbijediti učešće učenika na više međunarodnih takmičenja	MP, IC, CSO, NVO (kao partneri), lokalna zajednica	Kontinuirano - počev od 2016.	Broj takmičenja	Troškovi pripreme učenika i organizacije odlaska na međunarodna takmičenja
	Stimulisati darovite da se prijavljuju za učešće na takmičenjima	Nastavnici u školama, MP, IC, CSO, NVO (kao partneri), lokalna zajednica	Kontinuirano - počev od 2015.	Broj prijavljenih učenika	Troškovi smještaja u mjestu održavanja takmičenja i nagrade
Motivisati darovite učenike da proširuju svoja znanja i interesovanja kroz vanškolske aktivnosti	Organizovati naučne kampove, sajmove, posjete stručnim institucijama i slične aktivnosti, radi razvijanja, podsticanja i stimulisanja naučno – istraživačkih i stvaralačkih potencijala	MP, IC, CSO, MN, lokalna zajednica, NVO (kao partneri)	Kontinuirano - počev od 2015.	Broj organizovanih kampova, sajмова, stručnih posjeta i broj obuhvaćenih učenika	Troškovi organizacije
	Analizirati i unaprijediti sistem stipendiranja darovitih učenika	MP	2016.	Urađena analiza i revidirani podzakonski akti	Sredstva za dodjelu stipendija
	Uspostaviti sistem nagrađivanja učenika za postignute rezultate i realizovati ga	MP, CSO, IC, lokalne zajednice	2016.	Uspostavljen transparentan sistem nagrađivanja	Troškovi nagrada

	Promovisati značaj brige o darovitim učenicima kroz organizovanje informativno – propagandnih i edukativnih aktivnosti (specijalizovane TV i radio emisije bilteni, zbornici radova, stručne publikacije itd.)	MP, MK, MN, ZZŠ, CSO, IC, ZUNS	2016.	Broj i pregled organizovanih aktivnosti	
Obezbijediti sistemsku finansijsku podršku programima i projektima koji promovišu rad sa darovitim učenicima osnovnih i srednjih škola u oblasti prirodnih nauka i inženjeringa	Uspostaviti mehanizme za efikasno funkcionisanje Fonda za podršku rada sa darovitim učenicima	MP i MN	2016.	Uspostavljen mehanizam za efikasno funkcionisanje Fonda	Sredstva namijenjena realizaciji programa i projekata
	Osnažiti rad EEC na Virpazaru	MP, MN, MORT, ZZŠ, CSO, IC, Univerzitet CG	2016.	Obnovljen rad EEC	Budžetska sredstva, projekti

Specifični cilj 5

Poboljšati materijalno-tehničke uslove za rad sa darovitim učenicima i unaprijediti kvalitet udžbenika

Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
Omogućiti realizaciju nastave u specijalizovanim učionicama i poboljšati njihovu opremljenost nastavnim sredstvima, pomagalicama i didaktičkim materijalom	Izraditi plan efikasnog korišćenja specijalizovanih učionica za jedan ili grupu srodnih predmeta	Uprava škole	Septembar 2015.	Urađen plan	
	Opremiti škole savremenim nastavnim sredstvima i materijalima za rad u specijalizovanim učionicama, radionicama i fiskulturnim salama	MP	Kontinuirano	Opremljene učionice, radionice i fiskulturne sale	Sredstva za opremanje škola

Omogućiti nastavnicima i učenicima korišćenje stručne literature iz različitih oblasti	Školske biblioteke dopuniti stručnom i pedagoškom literaturom u formi knjiga, stručnih časopisa, elektronskih sadržaja i sl.	Škole, MP	Kontinuirano	Biblioteke obogaćene stručnom literaturom	Sredstva za opremanje biblioteka
Razviti udžbeničku i stručnu literaturu za podsticanje darovitim učenicima	Izraditi priručnike za nastavnike za rad u dodatnoj nastavi i pripremu učenika za takmičenja	ZUNS	2016.	Urađeni priručnici	Budžetska sredstva
	Izraditi dodatnu literaturu za učenike (za dodanu nastavu i pripremu za takmičenja)	ZUNS	2016.	Urađena dodatna literatura	Budžetska sredstva
	Izraditi multimedijalne softvere za različite nastavne oblasti	ZUNS	2016.	Urađeni multimedijalni softveri	Budžetska sredstva

Specifični cilj 6

Uspostaviti mehanizme obezbjeđenja kvaliteta, permanentnog praćenja i evaluacije rada sa darovitim učenicima

Zadaci	Aktivnosti	Nosioци aktivnosti	Vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
Obezbijediti mehanizme za praćenje i evaluaciju rada sa darovitim učenicima na nivou škole	Organizovati praćenje procesa identifikacije, obogaćivanja kurikuluma i rada sa darovitim učenicima	Tim za praćenje podrške koja se pruža darovitim učenicima, PP služba	Kontinuirano od marta 2015.	Izveštaj o pružanju podrške darovitim učenicima u školi	
	Realizovati proces samoevaluacije u segmentu podrške darovitim učenicima (praćenje realizacije redove nastave, dodatne nastave i sekcija slobodnih aktivnosti)	Tim za samoevaluaciju na nivou škole	Kontinuirano od marta 2015.	Izveštaj tima za samoevaluaciju o kvalitetu podrške koja se pruža darovitim učenicima sa planom za	

				unapređenje kvaliteta
Obezbijediti mehanizme na nivou obrazovnih institucija sistema za praćenje i evaluaciju rada sa darovitim učenicima	Pratiti proces pružanja podrške i rada sa darovitim učenicima	MP	Kontinuirano od marta 2015.	Izveštaj na nacionalnom nivou
	Dopuniti MEIS aplikaciju kako bi se omogućila evidencija o darovitim ucenicima	MP	2015.	Dopunjena MEIS aplikacija
Unaprijediti metodologiju za eksternu evaluaciju vaspitno-obrazovnog rada i realizovati proces	Definisati indikatore kojima će se utvrditi kvalitet podrške koju škola pruža darovitim učenicima (nastava, vannastavne aktivnosti, opremljenost nastavnim sredstvima, prostorni i tehnički uslovi rada itd.)	Tim za eksternu evaluaciju iz ZZŠ i CSO	Do kraja 2015.	Definisani indikatori
	Vršiti evaluaciju kvaliteta podrške darovitim učenicima u školi tokom redovnog nadzora	Tim za eksternu evaluaciju iz ZZŠ i CSO	Prema rasporedu nadzora	Izveštaji Odsjeka za utvrđivanje kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada u školama

Specifični cilj 7

Unaprijediti pravno-normativni okvir

Zadaci	Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Vrijeme realizacije	Indikatori i izvor provjere	Finansijska procjena
Unaprijediti zakone iz oblasti osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja	Usaglasiti, terminološki zakone iz oblasti obrazovanja (daroviti, nadareni, talentovani, obdareni)	MP	Do kraja 2016.	Izmjene u zakonima iz oblasti	

				obrazovanja
	Analizirati i revidirati postojeću zakonsku regulative u dijelu koji se odnosi na podršku darovitim učenicima	MP	Do kraja 2016.	Izmjene u zakonima iz oblasti obrazovanja
	Zakonskim i podzakonskim aktima definisati prava i obaveze mentora za podršku darovitim učenicima	MP, ZZŠ, CSO	Do kraja 2016.	
Unaprijediti zakonske odredbe koje se odnose na osnovno umjetničko obrazovanje	Izmijeniti zakonske odredbe koje se odnose na osnovno umjetničko obrazovanje (ili izraditi novi zakon)	MP	Do kraja 2016.	Izmijenjene zakonske odredbe
	Izraditi podzakonska akta - definisati odredbe koje se odnose na specifičnosti osnovnog umjetničkog obrazovanja	MP	Do kraja 2016.	Izrađena podzakonska akta